

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Marie Musilová (1877 - 1939): Život soukromý nebo veřejný?

Marie Musilová (1877 - 1939): Privat or Public Life?

Kateřina Jahelková

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havlůjová Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělání - Základy společenských věd se zaměřením na vzdělání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Marie Musilová (1877 - 1939): Život soukromý nebo veřejný? vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. července 2015

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Haně Havlůjové Ph.D. za trpělivost a cenné rady.

ANOTACE

Moje bakalářská práce Vás seznámí s koncertní pěvkyní Marií Musilovou (1877 - 1939), žijící na přelomu devatenáctého a dvacátého století v Chrudimi. Práce zpracuje životopis umělkyně v kontextu dějin ženského hnutí v českých zemích. Práce se zaměří na problematiku volby mezi rodinným nebo veřejným životem ženy na přelomu 19. a 20. století. Z toho důvodu je příslušná kapitola rozdělena do dvou částí. Ve své práci se dále zaměřím na podobnost životních osudů Marie Musilové s Emou Destinovou.

KLÍČOVÁ SLOVA

Marie Musilová - Chrudim - ženské hnutí - regionální dějiny 19. a 20. století - koncertní pěvkyně

ANNOTATION

My bachelor thesis will introduce the Czech concert singer Marie Musilova (1877 - 1939), who lived in the late 19th and early 20th century in Chrudim. My work will delve into the life of the artist within the context of the women's movement in Czech lands. The thesis will focus on the issue of choice between family and public life for women in the 19th and 20th century. This section will be divided into two parts. I will also highlight the similarities between Marie Musilova and Emmy Destinn.

KEYWORDS

Marie Musilová - Chrudim - women's movement - local history of 19th and 20th century - concert performer

Obsah

1	Úvod	7
2	Průběh emancipačního hnutí	9
2.1	Postavení žen v devatenáctém století.....	9
2.2	Profese pěvkyně v dlouhém devatenáctém století	11
3	Kulturní život a hudební tradice Chrudimi v devatenáctém století	14
3.1	„Hudební Chrudim“	15
4	Životopis Marie Musilové (2. dubna 1877 – 12. ledna 1939).....	18
4.1	Soukromý život Marie Musilové	19
4.1.1	Rodiče.....	19
4.1.2	Dětství – cesta k hudbě.....	21
4.1.3	Dospívání v Chrudimi	22
4.1.4	Robert Musil.....	26
4.1.5	Námluvy	27
4.1.6	Rodinný život a domácnost manželů Musilových.....	29
5	Veřejný život Marie Musilové.....	34
5.1	Koncertní pěvkyně Marie Musilová	34
5.2	Vítězslav Novák.....	35
5.3	Marie Musilová interpretkou děl Vítězslava Nováka	38
5.4	Každodennost koncertní pěvkyně	42
5.5	Vztah nejbližšího okolí ke kariéře Marie Musilové.....	45
6	Srovnání s Emou Destinnovou	49
7	Závěr.....	51
8	Seznam použitých pramenů a literatury	53
8.1	Archivní prameny	53

8.2	Literatura.....	53
8.3	Internetové zdroje	54

1 Úvod

Moje bakalářská práce se bude věnovat sopranistce Marii Musilové, žijící na přelomu devatenáctého a dvacátého století v Chrudimi. Cílem práce je zpracování životopisu této regionální pěvkyně a jeho následné zasazení do kontextu dějin ženského hnutí v českých zemích.

Práci tvoří čtyři kapitoly. První kapitola se věnuje vývoji emancipačního hnutí ve sledovaném období. Jaké bylo postavení ženy? Co se od ní očekávalo? Jakou roli měla v tradiční společnosti? Jaký vliv měla na danou situaci industrializace? Které společenské změny odstartovala? Jak probíhala emancipace žen? Dalším tématem kapitoly je přiblížení profese pěvkyně v devatenáctém století. Zabývám se otázkami: Jaký společenský status toto povolání přinášelo? Jak se s touto společenskou rolí vyrovnaly i jiné, nezávislé a pracující ženy jako zpěvačky, či herečky?

Druhá kapitola se zaměří na kulturní vývoj ve východočeském městě Chrudim během století, neboť téměř celý život Marie Musilové byl s tímto městem úzce spjat. Ač s hudbou se seznámila již před příchodem své rodiny do Chrudimi, bylo to právě zde, kde propuklo její hudební nadšení. Získala zde také první hudební vzdělání, které později zlepšovala u soukromých učitelů v Praze. V dospělosti se Marie Musilová sama angažovala v kulturní sféře města. Z toho důvodu považuji za vhodné přiblížit v samostatné kapitole i chrudimskou hudební tradici.

Třetí kapitola převypráví samotný životní příběh Marie Musilové v takové míře, jak to dochované prameny dovolí. Životopis Marie Musilové nebyl ještě knižně zpracován, proto jsou hlavním zdrojem archiválie uložené ve Státním okresním archivu v Chrudimi. Kapitola je rozdělena na dvě části. První podkapitola s názvem Život soukromý představí Marii Musilovou jako dceru, studentku, manželku a hlavu domácnosti. Také její první postupné seznamování s hudbou, které nakonec přerostlo v její životní zálibu.

Podněty, možnosti a povinnosti, které Marii Musilové zpěv na profesionální úrovni přinášel, je zpracováno ve druhé podkapitole. Zabývám se průběhem profesních aktivit před, během a po vystoupeních, ale také vztahy s lidmi tehdejšího hudebního světa, mezi kterými Marie Musilová našla i přátele. Zejména blízký vztah měla s hudebním

skladatelem Vítězslavem Novákem. Probíhala mezi nimi četná korespondence, která se dochovala do dnešních dnů a je uložena v Archivu Regionálního muzea v Chrudimi. Dodnes vzbuzuje mnoho těžko zodpověditelných otázek o povaze jejich vztahu.

Čtvrtá kapitola porovná osud Marie Musilové s životem její vrstevnice a nejznámější české pěvkyně Emy Destinové. Na základě srovnání společných i odlišných prvků v osudech obou pěvkyní se pokusím zodpovědět otázku, jež určila i název mé bakalářské práce: „Marie Musilová: Život soukromý nebo veřejný?“

2 Průběh emancipačního hnutí

„Rovnost žen a mužů je jednou z hodnot, která je v moderní demokratické společnosti ctěna a prosazována. Je základním lidským právem a rovněž jedním ze základních kulturních a politických statků spojujících evropské společnosti.“¹ Přesto ženy neměly vždy společenské postavení a možnosti jaké mají dnes. V minulosti život ženy závisel na muži – v dětství na otci, v případě jeho předčasné smrti na nejbližším mužském příbuzném a v případě sňatku přešla role poručníka na jejího chotě. Žena měla vůči společnosti jedinou povinnost a to přivádět na svět nové členy společnosti.² Byla určena soukromému světu, do kterého stát, pokud to nebylo nevyhnutelně nutné, nezasahoval. Veřejný svět politických práv i politické moci zůstal otevřený dlouhá staletí výhradně mužům.³

2.1 Postavení žen v devatenáctém století

O emancipačním hnutí jako takovém lze hovořit až v průběhu devatenáctého století, neznamená to, že se do té doby se neprojevíly ženy s touhou po intelektuální rovnoprávnosti a činnosti. Požadavky po zrovnoprávnění žen s muži získaly podobu masového hnutí během Velké francouzské revoluce, kdy osvícenské a revoluční debaty o lidských a občanských právech upoutaly ženy natolik, že vzbudily naději a touhu vstoupit do politiky se stejnými právy jako muži.⁴ Žádosti s tímto obsahem francouzské ženy vznesly vícekrát, přesto neuspěly a dokonce některé představitelky za tuto touhu zaplatily

¹ Úřad vlády ČR, Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice, dostupné online [12. 7. 2015], str. 7. Viz: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti_priority_15-9-2011.pdf.

² V 18. století Richard Steele, anglický esejista, definoval výstižně pohledem své doby ženu takto: Žena je dcera, sestra, družka a matka, pouhý přívěšek lidské rasy. In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5. str. 70.

³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 7.

⁴ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 367 s. ISBN 80-7325-060-8, str. 8.

životem jako například Olympie de Gougesová.⁵ Většího ohlasu se dočkala Angličanka Mary Wollstonecraftová, ač ve svých dílech nepožaduje přímo politickou rovnoprávnost, ale pouze nárok na vzdělání žen, které by zajistilo ekonomickou nezávislost žen. Její dílo *Obrana lidských práv* se dočkalo brzy po vydání druhého dotisku a šířilo se do dalších zemí. Tyto dvě ženy jsou považovány za zakladatelky feminismu.

Následné napoleonské války příznivému vývoji ženského hnutí příliš nepřály a v první polovině devatenáctého století sice probíhaly diskuze na téma postavení ženy, ale evropské ženské emancipační hnutí ještě nemělo na zásadní změny dost sil. Přesto se udály malé změny, které měly mít na pozdější vývoj zásadní vliv. Díky vzrůstající gramotnosti žen začaly vznikat ryze ženské časopisy. A nejen ve francouzských, ale i v německých salónech se diskutovalo o ženských právech. Avšak lze říct, že se tehdy ženy vyšších vrstev smířily s rolí matky a věnovaly se ušlechtilým zálibám. Jen ty nejaktivnější z nich vydávaly brožury o výchově.

Vlivem industrializace, urbanizace a sekularizace společnosti dochází v průběhu devatenáctého století k vytvoření moderní společnosti. Tato změna se promítla také do fungování rodiny a manželství a prostřednictvím těchto institucí se proměnil i vztah žen a mužů ve společnosti.⁶ Z manželů se stávali skuteční partneři a ženy očekávaly větší podporu a uznání jak v domácnosti, tak i v zaměstnání.⁷ Proměna demografická zavinila, že zůstávalo čím dál více neprovdaných žen středních vrstev, které byly nuceny se samy uživit.⁸ Aby našly uplatnění, musely se začít odborně vzdělávat.

V posledním desetiletí devatenáctého století nebyli političtí představitelé nakloněni emancipaci žen a tak nebyla jednoduchá ani cesta k vyššímu vzdělání žen. Přesto byla nakonec úspěšná. Již před první světovou válkou panoval víceméně konsensus o

⁵ Olympie de Gougesová ve svém díle poukazovala na problematiku nerovnosti pohlaví. V *Deklaraci práv ženy a občanky* parafrázovala *Deklaraci práv člověka a občana*, aby zkritizovala tehdejší poměry. Jelikož se odmítala podvolit tehdejšímu společenskému modelu, byla roku 1793 sřata gilotinou.

⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 71.

⁷ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, str. 94.

⁸ Tyto měšťanky, pro které nebyla těžká práce fyzicky ani společensky únosná, začaly profesně expandovat do odvětví, která byla do té doby ryze mužská.

potřebnosti ženského vzdělání. Něžnému pohlaví bylo umožněno nejen středoškolské vzdělání, ale kolem roku 1900 se začaly dívky objevovat i na univerzitách.⁹

V druhé polovině devatenáctého století se začaly ženy spojovat. Ženy měšťanských a vyšších vrstev zakládaly různé kluby a spolky, ženy nižších vrstev, dělnice, byly součástí dělnických hnutí, která hájila práva pracujících žen. Když emancipační hnutí dosáhlo úspěchu v podobě nároku na vzdělání, začalo usilovat o politické zrovnoprávnění s muži. Ke konci devatenáctého století bylo emancipační hnutí žen fenomén známým v celé Evropě a získalo politický charakter: „*Hnutí žen za politická práva mělo v 19. a 20. století podobu úsilí o získání volebního práva, o možnost podílet se moci zákonodárné.*“¹⁰ Stejně jako v boji za vzdělání, i zde však ženské hnutí naráželo nejen na odpor mužů, ale také konzervativních žen. V každém evropském státě probíhal boj za volební právo žen různě, nelze hovořit o jednotném průběhu. Prvním státem, který uzákonil ženské volební právo, bylo roku 1906 Finsko.¹¹ Většina evropských států se však ke stejnému kroku odhodlala až po první světové válce.¹²

2.2 Profese pěvkyně v dlouhém devatenáctém století

Jak již bylo zmíněno, od žen se dlouhá staletí očekávalo pouze jediné: rození nové generace. K tomuto úkolu nepotřebovaly speciální vzdělání, ani politická práva. Přesto se očekávalo, že dívka z vyšších vrstev bude aspoň lehce hudebně a výtvarně vzdělána. Období industrializace předurčilo ženám sféru privátní, ve které se vedle rodinných povinností mohly kulturně vyžít v podobě četby, malby, zpěvu a jiných rukodělných činností. Slovy Mileny Lenderové: „*Hodnoty, které vytvářely, byly určeny jen pro nejbližší. Podílely-li se na rodinných příjmech, pak jen jako partnerky a pomocnice svých*

⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 68.

¹⁰ Tamtéž, str. 264.

¹¹ LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena a MAUR, Eduard. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1. str. 461

¹² Československo zavedlo všeobecné volební právo roku 1919. Posledním evropským státem, který povolil ženám volit, bylo Švýcarsko a to roku 1973.

mužů.“¹³ Představa ženy, která prodává svoje schopnosti, která vydělává peníze, byla pro aristokracii, stejně jako měšťanskou společnost, dlouhou dobu nestravitelná. Jistou výjimku, necháme-li zcela stranou provozování prostituce, tvořila umělecké oblast, kde společnost do jisté míry tolerovala, že něžné pohlaví na veřejnosti prodávalo svůj talent. Ovšem, ne každá oblast umění byla stejně uznávaná.

Právě herečky a zpěvačky byly nejvíce vytěsněny na okraj společnosti. Ač ochotnické divadlo mělo velkou oblibu v celé české společnosti, samotné povolání v oboru bylo společensky degradující.¹⁴ Souvisí to s kočovnickou povahou divadelnického života. Herečka opouštěla rodinu, stávala se soběstačnou, trávila mnoho času na cestách. Ač byl divadelní svět plný potlesku, nádherných šatů a úspěchu, měl i obrácenou stránku, kde vedle časté bídy byly denním chlebem více, či méně pravdivé pomluvy.¹⁵

Kromě specifického společenského statusu se žena devatenáctého století, která se rozhodla pro divadelní dráhu, musela vypořádat i s dalším společenským fenoménem. Vždyť posláním tehdejší ženy bylo přeci vést rodinný život a být matkou. Tato role byla těžko přijatelná pro umělkyni, ať už měla stálé angažmá v kamenném divadle nebo cestovala od představení k představení. Tento rozpor společenské role a profese řešily umělkyně různě. Ve většině případů sňatkem kolem třicátého roku. Některé se provdaly a svojí profesi vyměnily za rodinný život,¹⁶ některé se provdaly a vzdát se divadla je donutilo až mateřství.¹⁷ Docházelo i k divadelním manželstvím, kdy se hereččinými choti stávali buď

¹³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 189.

¹⁴ Samotné tehdejší okomentování odchodu dívky k divadlu frází „utekla k divadlu“ nebo „utekla s komedianty“ je vystihující ukázkou poměrů 19. století In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 218.

¹⁵ Např. Ludvika Rottová (1856-1932) se ve třiceti provdala za brněnského advokáta Augustina Popelku, odstěhovala se za ním do Brna a porodila mu čtyři děti. In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 218.

¹⁶ Např. Ludvika Rottová (1856-1932) se ve třiceti provdala za brněnského advokáta Augustina Popelku, odstěhovala se za ním do Brna a porodila mu čtyři děti. In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 225.

¹⁷ Např. Johana Kavallárová (1863-1946) operní pěvkyně váhala, jestli dát přednost svému synovi před kariérou. Nakonec divadlo opustila. In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 225.

samotní herci, nebo představitelé jiných divadelních profesí. Některé umělkyně do svazku manželského nevstoupily.¹⁸

Platové poměry byly u divadla na první pohled rovné mezi pohlavími. Rozdíl však tvořila povinnost všech herců a hereček pořizovat si ze své výplaty kostýmy na představení. Ženské kostýmy byly vždy mnohokrát nákladnější. Slovy Mileny Lenderové: „*Tyto bídné platy a diskriminace vedly ke zřejmě historicky první stávce žen v Čechách. Pustily se do ní v říjnu 1872 členky ženského operního sboru. A byly úspěšné - platy byly dorovnány.*“¹⁹ I když se v průběhu devatenáctého století situace zlepšovala ve prospěch sólistek, dokonce v případě některých operních primadon lze hovořit o nadstandartním příjmu, nebylo neobvyklé, že některé pěvkyně umíraly v nuzných podmínkách. Podle citované historičky žily a pracovaly tyto ženy v době, kdy „*se sice dařilo umění, ale daleko více sošáctví, v době, kdy žena podléhala muži, kdy existovala dvojí morálka. Morálka určená ženám byla mnohem, mnohem přísnější. Ty, které se proslavily, byly sice pro své okolí velkými umělkyněmi, ale „špatnými“ ženskými.*“²⁰

¹⁸ Např. mezzosopranistka Klementina Kalašová (1850-1889) byla dobrodružné povahy. Cestovala a vystupovala jak v Evropě, tak v Jižní Americe. Zemřela v Brazílii, neprovdána. Byla oblíbenkyní Julia Zeyera či Jaroslava Vrchlického. In. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 226.

¹⁹ Tamtéž, str. 227.

²⁰ Tamtéž, str. 228.

3 Kulturní život a hudební tradice Chrudimí v devatenáctém století

Na počátku devatenáctého století byla Chrudim poklidné město a nelišila se od jiných českých měst obdobné velikosti. Město obývalo k roku 1843 6 383 osob. Většina obyvatel se živila soukenictvím, koželužstvím a zemědělstvím. Chybělo železniční spojení a průmysl se zatím nedařilo zavádět.²¹

V druhé polovině devatenáctého století tomu bylo jinak. Začal hospodářský rozvoj města. František Wiesner zde kolem roku 1856 založil podnik na výrobu strojů. Nejdříve vyráběl drobné přístroje pro pivovary a lihovary. V sedmdesátých letech devatenáctého století byl už významným výrobcem strojů pro cukrovary.²² Roku 1867 začal svůj provoz chrudimský cukrovar, který jako jeden z mála přešl cukrovarnickou krizi let 1873-1879.²³ Později město mělo vlastní lihovar, který jako výnosný podnik přispíval městu na mnoho kulturních počínů (např. příspěvek 100 000 korun na stavbu nového divadla).²⁴ Důležitým okamžikem pro město bylo zavedení železniční trati. První vlak do Chrudimí přijel dne 29. dubna 1871. Roku 1893 byla založena obuvnická továrna Friedricha Leopolda Poppera. V závodě se kladl důraz na kvalitu a většina obuvi byla určena na vývoz.²⁵ Městu se hospodářsky dařilo a mělo tudíž prostředky, aby vzkvétalo i kulturně.

Během posledních dvaceti let devatenáctého století přišla Chrudim o status krajského města na úkor sousedních Pardubic, se kterými ztrácela i navzdory vlastnímu rozkvětu tempo v hospodářském i populačním růstu. Přesto 19. století zůstává kladně hodnocené. Chrudim opustila svůj středověký ráz a začala se modernizovat. Na počátku dvacátého století je Chrudim městem škol a úřadů, s uspokojujícím hospodářským a zajímavým vývojem. I proto bývalo označováno Palackého termínem „Athény východních Čech“.²⁶

²¹ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti Českého města*. 1. Pardubice: Okresní muzeum v Chrudimí, 1991, Z minulosti města, str. 22

²² KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim: Vlastivědná encyklopedie*. 1. Praha: NILPO Media s. r. o., 2005. František Wiesner. ISBN 80-903481-4-9, str. 207.

²³ Tamtéž, str. 20.

²⁴ Tamtéž, str. 20.

²⁵ Tamtéž, str. 137-138.

²⁶ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim*, str. 23

3.1 „Hudební Chrudim“²⁷

Hudební život chrudimských obyvatel v první polovině devatenáctého století se odehrával v rovině folklóru a chrámové hudby mající ve městě dlouhou tradici. Změna přišla s druhou polovinou století, kdy chrudimská hudba nabyla nové kvality. Prostřednictvím spolkové činnosti se na hudebním životě podílela řada vzdělaných aktivních měšťanů, ke zvýšení kvality produkce přispěla výuka hudby na školách i v hudebních ústavech.

Během pozvolného uvolňování politické situace v celých Čechách, které vyvrcholilo vydáním Říjnového diplomu, vznikla řada spolků a občanských sdružení. Ty si zakládaly vlastní pěvecké oddíly a pořádaly koncerty komorní hudby i pro širší veřejnost. Mezi řadou nově vzniklých hudebních těles v Chrudimi je třeba zmínit hudební spolek Slavoj.

Pěvecký spolek Slavoj byl založen roku 1856 a společně s jaroměřským Jaromírem jsou nejstaršími východočeskými sbory.²⁸ Na jeho vzniku se podílel advokát Emanuel Pippich společně s chrudimským starostou Josefem Klimešem. Oba vystupovali v různých hudebních přestaveních a toužili mít k dispozici stálý sbor. Původně nesl označení „*Spolek zpěvácký v královském krajském a věnném městě Chrudimi*“, ale roku 1862 si pod vlivem národnostního nadšení dává nový název Slavoj. Přestože spolek vznikl jako mužský sbor, byl časem rozšířen o dámský odbor. Stalo se tak roku 1885.

Druhým důležitým elementem hudebního života ve městě byl Spolek paní a dívek, na jehož založení se podílela především Terezie Beerová, manželka profesora místního gymnázia. Činnost spolku se dělila na vzdělávací, zábavnou a dobročinnou. Spolek měl odbor francouzský, kde se konverzovalo výhradně francouzsky a to jako vlastenecké gesto protestu proti němčině. Vedle francouzského odboru si Spolek paní a dívek zřídil také pěvecký sbor. Velký význam měly místní učitelky hudby, které se na chodu spolku podílely a tak hudební aktivity byly mnohdy častější a pravidelnější, než aktivity Slavoj.

²⁷ Takto začal Chrudim označovat Alois Hnilička. In. KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim*, str. 45.

²⁸ Většina obdobných spolků vznikla až po vydání Říjnového diplomu a následné výzvě pražského Hlaholu. In. DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Kulturní Chrudim minulosti a současnosti: sborník studií, vzpomínek a dokumentů 1982-1998*. [Česko: s.n.], 1999, 198 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-238-5100-4. str. 82

Při akcích pořádaných Spolkem paní a dívek vystupovaly i pěvecké sbory ostatních místních spolků, členové kočovných divadelních společností, domácí sólisté i různí hosté. Učitelky hudby přiváděly také své žákyně, aby si přivykly veřejnému vystupování a skrze kontakt s ostatními hudebníky zlepšovaly své vlastní výkony. Mezi časté hosty patřili skladatelé Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Zdeněk Fibich, Karel Bendl a houslista Ferdinand Laub.²⁹

Rozvoj kulturního života obce by nebyl možný bez aktivního přístupu vzdělaných měšťanů. Lze s nadsázkou říci, že v padesátých a šedesátých letech devatenáctého století se žádný kulturní počín neobešel bez přičinění Aloise Hniličky, Františka Horálka, nebo již zmíněných Josefa Klimeše a Emanuela Pippicha.

Velmi organizačně schopný Josef Klimeš (1828-1900) studoval techniku v Praze a ve Vídni, kde se také zdokonalil ve hře na housle. Po převzetí mlýnu Janderov po svém otci se trvale usadil v Chrudimi. Dvakrát byl zvolen starostou města a zastával post poslance českého i říšského sněmu. Často vystupoval v operách jako tenor a mimo Slavoj založil komorní kvarteto. Do Chrudimě zval umělce, které poznal na svých cestách cizinou. Například Ferdinand Laub a František Škroup často využívali pohostinství domu Klimešových.³⁰

Roku 1853 se v Chrudimi usadil jako advokát Emanuel Pippich (1812-1886). Byl výborným pianistou a spolu s Josefem Klimešem se podílel na pořádání ochotnických představeních. Jeho syn Karel Pippich (1849-1921) se po vzoru otce zapojil též do kulturního života. Byl mimo jiné starostou Sokola a po smrti Josefa Klimeše i ředitelem Slavoj. Nejvíce se však angažoval v ochotnickém divadle. Z pozice zahrnující funkce ředitele, dramaturga i režiséra ochotníků uváděl v městském divadle kvalitní díla starší a zároveň seznamoval Chrudim s novinkami hranými v pražském Národním divadle. Dokonce uváděl některá díla dříve než Praha.³¹

²⁹ DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Kulturní Chrudim minulosti a současnosti*, str. 86.

³⁰ KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim*, str. 62.

³¹ Českou premiérou měl v Chrudimi *Romersholt* od Ibsena (1889), *Vetřelkyně* od Maeterlincka (1894) a *Osamělé duše* od Gerharda Hauptmana (1895). In. DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Kulturní Chrudim minulosti a současnosti*, str. 75.

Josef Klimeš získal pro místo varhaníka a kapelníka v Chrudimi Aloise Hniličku (1826-1909), hudebního skladatele a národního buditele, který později působil jako regenschori³²

Reputaci Chrudimě jako kulturního a školského města potvrzovala také řada hudebních ústavů, či soukromých učitelů hudby. V osmdesátých letech devatenáctého století bylo v Chrudimi možné studovat zpěv a hru na klavír ve třech ústavech, které provozovaly Tereza Beerová, Aloisie Klausová a Berta Procházková. Později přibýly školy Vilemíny Julišové, Anny Chrzové a Emmy Veselé.³³

Ve druhé polovině devatenáctého století tedy probíhal v Chrudimi kulturní rozkvět, který vycházel z tehdejší politické a hospodářské situace, stejně jako bohaté hudební tradice. Zdaleka jsem nezmínila všechny instituce, ani osobnosti, které přispěly k obohacení kulturního života města. Tomu je věnováno mnoho jiných publikací. Mým cílem bylo spíše přiblížit kulturní, především však hudební situaci v době příchodu Marie Musilové.

³² KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim*, str. 62.

³³ DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Kulturní Chrudim minulosti a současnosti*, str. 76.

4 Životopis Marie Musilové (2. dubna 1877 – 12. ledna 1939)

Jak název naznačuje, tato nosná kapitola celé práce představí životní osudy koncertní pěvkyně Marie Musilové. Ty jsou zajímavé zejména proto, že v době jejího působení nebylo obvyklé, aby žena zasvětila život kariéře. Pokusím se přiblížit, do jaké míry se Marii Musilové povedlo skloubit kariéru s rodinným životem.

Kapitola je rozdělena na dvě větší části. První část kapitoly Život soukromý prozrazuje, jak prožívala soukromou sféru svého života, kdo byli její rodiče, jak prožila dětství a jak se seznámila s hudbou. V části o soukromém životě je představen její choť MUDr. Robert Musil, jejich manželství a domácnost. Druhá část kapitoly vypráví o pěvecké kariéře Marie Musilové. Za jakých podmínek začala, které povinnosti i radosti obnášela.

Než dojde na samotné vyprávění, je třeba představit pramennou základnu této práce. Hlavním pramenem je fond manželů Musilových uložený ve Státním okresním archivu v Chrudimi. Fond rozdělen má dvě části: osobní fond MUDr. Roberta Musila a osobní fond Marie Musilové. Archiválie v těchto fondech lze rozdělit na osobní doklady, fotografie, korespondenci a vlastní rukopisné vzpomínky.

Archiválie nazvaná samotnou pisatelkou *Nástin vlastního životopisu* je pokus dospělé Marie Musilové sepsat svůj životopis. Romanticky popisuje události svého života. Začíná samotným narozením, poté píše o dětství a svojí cestě k hudbě. Nástin životopisu končí vyprávěním o studiu hudby u soukromých chrudimských učitelů. Dalším autobiografickým pramenem je koncertní deník, který Marie Musilová psala roku 1903 a 1904, v něm si zaznamenávala své dojmy z koncertu, zkoušky, reakce publika, názory na ostatní vystupující a průběh večerí konaných po vystoupení. Nezapomněla si zapsat barvu své toalety, obdržené kytice i zajímavé posluchače. Často si Musilová zapisovala všední stránku vystoupení. Jak a kdy odjížděla do hostujícího města, kde bydlela, co dělala během volného času, kdo jí doprovázel. Mnohdy si zapsala zajímavou příhodu. Výjimečně si zaznamenala den volna. Buď byl naplněn silným zážitkem nebo přípravou na další koncert. Deníkové záznamy z následujících let jsou jen občasnými poznámkami o konání koncertu, které nejsou už psány s takovou vytrvalostí jako zmíněná koncertní sezona v letech 1903 a 1904.

Manželská korespondence není rozsáhlá a ucelená. Zachovaly se dopisy, které si manželé vyměňovali, když Marie Musilová cestovala nebo pobývala v lázeňských zařízeních. Korespondence Marie Musilové s přáteli a kolegy je velmi řídká. Vzhledem k tomu, že obsahuje pouze dopisy přijaté, nelze vyvodit nic bližšího k životu samotné Marie Musilové. Jedinou výjimkou tvoří zachovalá sbírka přijatých dopisů od hudebního skladatele a blízkého přítele Vítězslava Nováka. Na rozdíl od předešlých archiválií, tato sbírka je uložena v archivu Regionálního muzea v Chrudimi a poskytuje jedinečné svědectví o tomto přátelství.

Ve fondu Manželů Musilových se nalézají pracovní verze autobiografické knihy, která pochází z pera MUDr. Roberta Musila.³⁴ Robert Musil se zaměřuje především na své mládí, vzdělání a lékařskou praxi. O své ženě se zmiňuje výjimečně.

Fond Manželů Musilových ve Státním okresním archivu v Chrudimi je rozsáhlý a špatná utříděnost archiválií způsobená především absencí datace, stěžuje badatelskou práci.

Za pomoci těchto dobových dokumentů se pokusím zodpovědět otázku, kdo byla Marie Musilová. Proč se rozhodla věnovat hudbě v takovém rozsahu? Co si o tomto životním poslání myslelo její okolí, například její choť Robert Musil?

4.1 Soukromý život Marie Musilové

4.1.1 Rodiče

Otec Marie Musilové Ferdinand Kočí se narodil manželům Kočím³⁵ v Líbeznici u Prahy. Matka Marie, rozená Kubíková, pocházela z Olšan. Po vzoru otce Ferdinanda, který pracoval jako strojník v cukrovaru v Odoleně Vodě, se Ferdinand Kočí mladší vyučil

³⁴ Knižně byly tyto vzpomínky vydány roku 1940 v Chrudimi pod názvem *Z mých životních pamětí*.

³⁵ V archivních pramenech se příjmení Kočí v ženském rodě vyskytuje přechýlené i nepřechýlené a to bez závislosti na době vzniku dokumentů. Protože nelze prokázat, že by méně obvyklá přechýlená podoba byla rodinnou tradicí a podle aktuálních Pravidel českého pravopisu jsou oboje možnosti gramaticky správné, jde tedy o mé rozhodnutí, že pro jednotnost této práce budu používat pouze nepřechýlenou podobu příjmení Kočí. In. <http://prirucka.ujc.cas.cz/?ref=703&id=702> [cit. 12. 3. 2015, 14:15].

strojařem a našel zaměstnání u Akciové společnosti Strojírny, dříve Breitfeld, Daněk a spol. v Karlíně.³⁶

Jako zkušený montér byl svým zaměstnavatelem poslán na několik měsíců do Ruska, aby se podílel na stavbě strojních zařízení cukrovaru. Později Ferdinand Kočí přestoupil z Daňkovy továrny na post strojníka v karlínské Fibichově olejně, po jejím vyhoření se olejna přestěhovala do Roztok u Prahy. Další zaměstnání Ferdinand Kočí našel v kutnohorské Vaníčkově strojárně. Po té se na dlouhá léta usadil v Chrudimi. Nejprve pracoval ve Wiesnerově továrně, poté ve městě provozoval lázně a elektrárnu, oboje Chrudim do té doby postrádala. Roku 1909 z továrny vystoupil a přestěhoval se zpět do Prahy. Život ve velkém městě mu nevyhovoval, a protože měl rád přírodu a les, nechal si postavit rodinnou vilu v Klánovicích u Prahy.

Když byly roku 1920 Klánovice vyhlášeny samostatnou obcí, Ferdinand Kočí se stal prvním starostou. Zde se již usadil až do své smrti, skonal roku 1927.

Většinu z této poutě absolvoval společně se svojí chotí Josefínou, rozenou Podholovou z Mochova u Českého Brodu. Ta po jeho boku stála od jejich sňatku dne 7. listopadu 1876³⁷ až do jeho úmrtí. Společně manželé Kočí sledovali pražský kulturní život. Ferdinand Kočí byl aktivním členem pěveckého spolku Hlahol, zastával i funkci jednatele spolku.

Josefína pocházela z muzikální rodiny. Nedostala sice od svého otce hudební vzdělání, na rozdíl od svého bratra, který se stal vojenským kapelníkem, ale lásku k hudbě získala a později vystupovala s ochotnickým divadlem.

Aktivní ve společenském i kulturním životě byli manželé Kočí ve všech místech, kde žili. A lásku ke kultuře, především k hudbě předali i svému jedinému potomkovi, dceři Marii.

³⁶Akciová společnost Brieffeld, Daněk a spol. vznikla sloučením menších strojírny roku 1871 a pod tímto názvem existovala až do roku 1927, kdy postupným slučováním dalších průmyslových podniků byla základem koncernu Českomoravská-Kolben-Daněk (ČKD). In. Českomoravská-Kolben-Daněk, akc. spol. - Praha : Českomoravská-Kolben-Daněk, [1936], str. 8.

³⁷ Archiv hl. města Prahy, *Sbírka matrik*, sig. KAR O4, matrika oddaných 1872-1878, Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, str. 302.

4.1.2 Dětství – cesta k hudbě

Marie Kočí, budoucí pěvkyně Marie Musilová, se narodila dne 2. dubna 1877 v Karlíně.³⁸ Ve svých pamětech zmiňuje rodinnou příhodu o tom, jak se její hlasový fond přihlásil už v prvních týdnech: „*Slavila jsem prvních šest neděl svého života v neustálém řevu, neboť trápil mne psotník a všechny sousedky z domu usoudily svorně, že nevydržím a již mi svíčku rozsvítily, jen jedna stará paní z přízemí tvrdila: Kdepak nevydrží, to dítě má hlas, ta musí mít plíce, z té bude ještě jednou nějaká zpěvačka.*“³⁹

Svíčky však byly zapálené zbytečně a Marie si prožila obvyklé dětství. Vzpomíná na klášterní školu, do které chodit nechtěla. Děti se učily dětské písničky o „pejscích a kočičkách“, které se Marii nezamlouvaly, protože znala od svých rodičů lidové písně. Například slovenskou „Zahučali hory“, kterou si její matka zpívala při práci. Od navštěvování klášterní školy osvobodil Marii Kočí požár továrny, kde její otec pracoval a následné přestěhování podniku do Roztok u Prahy.⁴⁰

V Roztokách se prvně seznámila s krásou i nebezpečím přírody. Popisuje, jak po vzoru svého otce tajně vzala na projížďku v pramici tříletého syna otcových přátel, kteří se zastavili na návštěvu. Lodku ale strhl proud Vltavy a Marie neměla sílu doplout ke břehu. Děti zachránili až muži, kteří zrovna nelegálně rybařili poblíž. K dalšímu dobrodružství nedošlo nejen pro přísný zákaz rodičů, ale i kvůli dalšímu stěhování.⁴¹

Ferdinand Kočí změnil zaměstnání a tentokrát se celá rodina přestěhovala do Kutné Hory, kde otec Marie Musilové pracoval jako technický správce Vaničkovy strojírny. Kutnohorský domovský list pro Ferdinanda Kočího byl vydán k 31. prosinci 1886.⁴² Marii bylo tehdy 9 let, navštěvovala místní školu, spřátelila se dvěma dcerami továrníka

³⁸ Archiv hl. města Prahy, Sběrka matrik, sig. KAR N10, matrika narozených 1875-1878, Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, str. 200.

³⁹ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu Marie Musilové.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 20, kart. 31, Osobní a majetkové doklady rodičů.

Vaníčka. Začala navštěvovat hodiny klavíru. Nejprve u otce známého, jenž však hodiny často rušil a nedovedl malou Marii pro hru nadchnout. To se povedlo až staršímu učiteli na penzi, který začal docházet ke Kočím domů, když otec pořídil pro Marii klavír. Ani tato výuka však neměla dlouhého trvání, protože přišlo další stěhování. Tentokrát do Chrudimi.⁴³

4.1.3 Dospívání v Chrudimi

V Chrudimi již měla Marie Kočí zapustit kořeny. Zájem nalezla jak ve škole, tak v hudbě a později své semknutí s městem upevnila manželstvím s primářem místní nemocnice.

Navštěvovala Měšťanskou a obecní dívčí školu v Chrudimi. Studium prvního ročníku měšťanské školy započala v září roku 1888 ve třídě profesora Zítka. Kromě hodin zpěvu, při nichž přirozeně vynikala a byla favoritkou vyučujícího Votruby, si oblíbila hodiny literatury a přírodopisu. Slečna Lenochová přenášela podle životopisných vzpomínek Marie Musilové svůj nadšený přístup k literatuře i na žáčky. Často jim sama recitovala básně i během jiných vyučovacích hodin a například během dějepisu nechávala někdy recitovat i své žákyně, Marii nevyjímaje.⁴⁴

Mariin zájem o květiny se projevil rovněž během studia na měšťance. S velkým nasazením si podle svých slov vedla herbář a nasbírala a vytvořila trojnásobně vyšší počet exemplářů, než měla zadáno. Rostliny dokonce dávala otcovi, aby je nechával v zaměstnání vylisovat pod těžkými železy. Exempláře se prý natolik zalíbily profesorovi přírodopisu, že si některé ponechal pro školní sbírku.⁴⁵

Přestože Marii studium bavilo, vzpomíná i na předměty, ve kterých se jí nedařilo tak, jak si představovala. Největší problém jí dělал krasopis a kreslení. Kreslení vyučoval Mariin oblíbený profesor Votruba. Během těchto hodin však neseseděla v první lavici, ale krčila se v zadních řadách. Ač byla jeho oblíbenkyní ve zpěvu, během výtvarné výchovy si při odevzdávání výkresu vždy vyslechla káravé poznámky k úpravě.

⁴³ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

Další nepříjemné okamžiky Marii čekaly také k závěru povinné školní docházky. Když byla ve třetím ročníku měšťanské školy, nastoupil nový katecheta Antonín Liebich, praktikující pro Marii novou metodu zkoušení. Žákyně se měly vše naučit nazpaměť, slovo od slova. Kdo při prvním ústním zkoušení neodpověděl správně, byl odměněn nedostatečnou. Následující hodinu byl vyvolán opět z toho samého. Když se to stalo i Marii, napodruhé začala odpovídat po vyvolání, aniž by katecheta položil otázku, čímž mu skočila do řeči. Byla odměněna dvojkou z mravů. Styděla se natolik, že se rozhodla, že to rodičům neřekne a raději se utopí. Naplánovala se svojí přítelkyní Martou Fáborskou výlet do Přerova, kde chtěla skočit do tůně na strýcově zahradě. Marta nakonec Marii plán prozradila, Marie nikam neodjela a dostala šanci zhoršenou známku z chování si ve druhém školním pololetí napravit.⁴⁶

Povinná školní docházka dívek v druhé polovině 19. století končila okolo dvanáctého roku.⁴⁷ Marie Kočí řádně ukončila třetí třídou měšťanské školy ke dni 15. července 1891. Její vysvědčení odpovídalo vzpomínkám výše zmíněným. O stupeň horší prospěch měla pouze z krasopisu a kreslení. Z ostatních předmětů měla výsledky velmi dobré.⁴⁸

Během dospívání v Chrudimi, Marie Kočí navštěvovala několik soukromých hudebních ústavů, či učitelů. Nejprve hodiny u slečny Anny Chrzové, na kterou vzpomíná: „*Měla velký ústav na náměstí a oslovila mne tím, že se tam hrálo osmiručně na dva klavíry a děvčata chodila tam a odtamtud, jak se mi zdálo jaksi beze vší kontroly. A když pak dala mi hodinu přes poledne, mívala v té době návštěvu svého věrného ctitele pana Aloise Hniličky a mne si zaslala jednou pro ovoce, jindy pro bonbóny nebo sodovku.*“⁴⁹

Anna Chrzová vyučovala hře na klavír, zpěvu a hudební teorii. Její školu navštěvoval například úspěšný operní pěvec Národního divadla Bohumil Benoni, který ve svých pamětech uvádí, že právě u Anny Chrzové měl možnost prvně vystoupit v operní skladbě.

⁴⁶ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu.

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2006, s. 174. ISBN 8071856479.

⁴⁸ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 1, kart. 31, Vysvědčení z měšťanské školy.

⁴⁹ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu.

Žákyní byla i klavíristka Ella Správková, ta později absolvovala studium na vídeňské konzervatoři a v závěru studia byla oceněna jako nejlepší studentka.⁵⁰

Přestože Marii Kočí způsob výuky Anny Chrzové nejdříve okouznil, vedl ke ztrátě disciplíny a výsledky na sebe nedaly dlouho čekat. Zřejmě proto Kočí využili možnost, aby Marie navštěvovala hodiny klavíru u Emmy Veselé.

Emma Veselá, matka tří dětí, se po smrti manžela rozhodla vyučovat hudbu, aby své potomky zaopatřila. Hudbě se věnovala od útlého věku v Praze, kde navštěvovala Pivodovu pěveckou školu a působila jako učitelka tzv. dámského odboru Hlaholu.⁵¹ Ferdinand Kočí ji znal právě z dob svého vlastního působení v tomto sboru, kde se Emma Veselá projevila jako šikovná organizátorka. Tuto schopnost ukázala i v Chrudimi, když se podílela na činnosti místního Spolku paní a dívek. Byla prý doslova duší tohoto spolku. A právě ona měla mít značnou zásluhu na budoucí pěvecké kariéře Marie Kočí.⁵² Když si všimla zajímavého hlasu v Mariině hrdle, z výuky hry na klavír se přešlo k hodinám zpěvu.

Marie Kočí si velmi oblíbila nejen tuto svou učitelku hudby, ale také celou její rodinu. Jak její zápisky prozrazují přání trávit všechnen čas u Veselých. Dcery paní Veselé se s Marií Kočí spřátelily, přesto nejvíce vzpomíná na nejmladší z dětí, na syna Romana.⁵³ Budoucí profesor pražské konzervatoře vystupuje v jejích vzpomínkách jako o pět let mladší introvertní filozof,⁵⁴ který zpočátku o klavír nejevil zájem. Když se časem hře naučil, začal Marii Kočí doprovázet na klavír jak při hodinách zpěvu, tak při vystoupeních.

První Mariino veřejné vystoupení proběhlo pod vedením Emmy Veselé. Tehdy desetiletá Marie zazpívala na večírku Spolku paní a dívek. Zdokonalování pěveckých schopností

⁵⁰ DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Česká a slovenská hudba a totalita a hudební Chrudim: sborník referátů z muzikologické konference konané 22. 5. 2009 v Chrudimi*. Chrudim: Město Chrudim, 2009, 94 s. ISBN 978-80-254-6200-3. str. 10.

⁵¹ Tamtéž, str. 9.

⁵² SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu

⁵³ Roman Veselý (1879 - 1933) - klavírní virtuos a pedagog, část života pracoval jako úředník, od roku 1919 profesorem pražské konzervatoře. In. <http://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/vesely-roman> [11. 3. 2015].

⁵⁴ Ve skutečnosti byl věkový rozdíl mnohem menší, pouze 2 roky.

přerušil až odchod Emmy Veselé z Chrudimi. Když provdala obě své dcery do Prahy, odešla i s nejmladším Romanem za nimi. Marii jejich odchod zarmoutil. Nejvíce se však ve svých vzpomínkách věnuje odchodu samotného Romana Veselého. Podle všeho se mezi nimi v době společného dospívání vytvořilo citové pouto.⁵⁵

Novou školitelku zpěvu našla Marie Kočí v Anně Součkové. Ta se do Chrudimi přistěhovala spolu se svým bratrem Jindřichem Součkem⁵⁶ roku 1892.⁵⁷ Anna Součková, známá sólistka Brněnské filharmonie ukončila po smrti snoubence, kapelníka téhož orchestru, svojí kariéru a v Chrudimi si zřídila vlastní pěveckou školu. Vystupovala také jako sólistka Slavoje. Mezi její nejvěrnější žáčky patřila právě Marie Kočí. Ta si sice ve vzpomínkách stěžuje na akademický přístup bývalé primadony, jež po ní žádala, aby se v projevu vyvarovala přílišných emocí. Zároveň však uznává, že bylo potřeba, aby se už od počátku učila svojí citlivost při zpěvu udržovat v přijatelné míře.

Marie Kočová měla v té době již dokončenou povinnou školní docházku a mohla se studiu zpěvu u Anny Součkové věnovat intenzivněji. Poctivá příprava přinášela své plody. Časem se hlasová intonační cvičení přerodila ve starší české skladby, či Schubertovy a Schumannovy písně. Až poté začala Marie Kočí zkoušet operní árie. Mezi první patřily skladby z oper Karla Bendla a Bedřicha Smetany. Vzpomíná především na árii Taťány z Čajkovského zpracování *Evžena Oněgina*. Nejen proto, že jde o náročnou roli, ale zřejmě i proto, že notový výtah pro klavír k této opeře získala během námluv jako dar od svého budoucího manžela Roberta Musila.⁵⁸

⁵⁵ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu.

⁵⁶ Jindřich Souček, označovaný za jednoho z nejvýraznějších chrudimských hudebníků, absolvoval vysokou školu technickou v Praze a zpočátku pracoval jako inženýr karlínské strojírny. V Chrudimi vyučoval na Střední odborné škole dřevařské, od roku 1914 byl jejím ředitelem. Vedle oficiálního povolání se Jindřich Souček věnoval hudbě. Působil ve Slavoji ve funkci sbormistra, později předsedy. Také se věnoval vlastní tvorbě písní a operních aktovek. In. DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Česká a slovenská hudba a totalita a hudební Chrudim*, str. 10.

⁵⁷ DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Česká a slovenská hudba a totalita a hudební Chrudim*, str. 85

⁵⁸ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

4.1.4 Robert Musil

Budoucí choť Marie Kočí se narodil Vincenci Musilovi a jeho žene Terezii, rozené Stloukalové, 3. června 1862. Rodina žila v moravském městě Blansku. Vincenc Musil pracoval jako panský kočí v hraběcí huti Karla Salma Reiferschieda.

Po pěti letech na obecné škole započal ve třinácti letech studium na Slovanském gymnáziu v Brně. Jeho matka, pracující u vážené rodiny, vyprosila od svých zaměstnavatelů 50 zlatých ročně na stipendium pro svého syna. Během studia prokazoval velmi dobré výsledky. Poslední ročník osmiletého gymnázia zakončil jako čtvrtý nejlepší student ze čtyřiceti tří spolužáků. Maturitní zkoušku z řečtiny, latiny a matematiky složil v červenci roku 1883. Zkouška z českého jazyka a dějepisu mu byla odpuštěna.⁵⁹

Před studiem kněžského semináře na teologické fakultě v Brně, které bylo z finančních důvodů pro Roberta Musila jedinou možností, jak pokračovat v dalším studiu, ho zachránila přímluva vlivného ředitele blanských hutí u Viléma Weisse. Historicky první děkan české lékařské fakulty c. k. české university Karlo-Ferdinandovy se snažil, aby moravští studenti neodcházeli studovat medicínu do Vídně, nýbrž do Prahy. Zároveň zřídil instituci podporující nemajetné studenty v Praze, do které zařadil i Roberta Musila. S novým školním rokem tedy Robert Musil zahájil pětileté studium na české lékařské fakultě v Praze.⁶⁰

Ač měl Robert Musil studijní výsledky velmi dobré, obdobně jako na gymnáziu, studium pro něj bylo náročné z existenčních důvodů. Stipendium mu pokrylo studijní výlohy. Díky dobrému gymnaziálnímu vysvědčení a potvrzení o nemajetnosti mu byly odpuštěny i studijní poplatky a kolejně. Zbytek však závisel na dobročinnosti a jeho vlastní aktivitě. Naturální podporu mu v Praze poskytovala spřátelená rodina pocházející z Blanska a Spolek moravsko-slezských studentů Radhošť. Zároveň si přivydělával jako soukromý učitel. Promoval v březnu roku 1890.

⁵⁹ SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 2, kart. 27, Vysvědčení z gymnázia 1876-1882.

⁶⁰ SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 11, kart. 27, Vlastní životopis.

Nejprve přijal post externisty Všeobecné zdravotní nemocnice v Praze. Poté nastoupil jako elév na českou chirurgickou kliniku v Praze, kde se stal zanedlouho nejprve druhým a později i prvním asistentem chirurgické kliniky. Kvůli kariérním pŕtkám mezi élévy a lékaři se však nakonec rozhodl, že si najde nové působiště. Využil proto právě uvolněnou pozici primáře v chrudimské nemocnici. Od tehdejšího přednosta chirurgické kliniky Karla Maydla získal výborné doporučení a stěhování do Chrudimi v roce 1892 už nic nebránilo. Nedlouho po příchodu do nového působiště se pak seznámil, jak již bylo výše naznačeno, s Marií Kočí.

4.1.5 Námluvy

Dětství a dospívání představovalo pro dívku za časů Marie Kočí především přípravu na roli manželky a matky. V drtivé většině případů nebylo manželství založené na citech, ale šlo o smlouvu, kdy se žena dostala z područí rodiny do područí manžela. Neprovdaná žena se pak v 19. století stávala terčem vtípů a zůstávala svým příbuzným na obtíž, často si jejich péči musela odpracovat. Idea ekonomicky aktivní svobodné ženy však zůstávala v měšťanském prostředí dlouho nepřijatelná.⁶¹

Jak se k této problematice vyjadřovala Marie Musilová, není známo. V její pozůstalosti, kromě korespondence, není jiné zmínky vypovídající o manželském životě. Seznámení budoucích novomanželů popsal ve svých pamětech Robert Musil. Jeho vzpomínky lze považovat za ukázkový příklad pohybu na tzv. předmanželském kolbišti konce 19. století, počínaje seznámením, přes zasnuby a první polibek, a konče svatbou.⁶²

První setkání mileneckého páru je okamžikem, který zůstává dlouho v paměti. Jinak tomu nebylo ani v případě budoucích manželů Musilových. Osudným okamžikem, který vyústil v celoživotní manželství, byl příchod Roberta Musila do Chrudimi. Třicetiletý muž s dobrým zaměstnáním a pověstí vzbudil pochopitelně pozornost místních svobodných slečen. Jemu se ale zalíbila mladičká, energická dívka, učící se bruslit na kluzišti za budovou nynějšího Regionálního muzea v Chrudimi.⁶³

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 71-75

⁶² Tamtéž, str. 78.

⁶³ MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*, 1940. s. 60

K osobnímu seznámení však došlo až o několik měsíců později při zkouškách čínské komedie pro představení pořádané slečnou učitelkou Lenochovou v Měšťanské besedě. Během společných zkoušek se okouzlení Marií Kočí jen prohloubilo. Robert Musil se poté začal své vyvolené dvořit a vyhledával její veřejná vystoupení na různých pěveckých zábavách v Chrudimi. Mariiným rodičům se zájem mladého primáře o jejich dceru zalíbil a začali ho zvat na společné rodinné výlety. Během těchto výletů mimo jiné do Lichnice a Třemošnice u Ronova se vztah prohloubil a vznikla vzájemná náklonnost, která vyvrcholila při zpáteční cestě z Kutné Hory. Marie Kočí tehdy vybídla svého nesmělého nápadníka, aby požádal rodiče o její ruku.⁶⁴

Ač se tento průběh zdá být romantický a nahodilý, šlo o běžnou praxi vedoucí k oltáři. Ke konci devatenáctého století nesloužily k orientaci mladých lidí na sňatkovém trhu již jen tradiční plesy nebo různé kulturní akce, ale stále častěji také sportovní aktivity a výlety.⁶⁵ Robert Musil byl i tak, alespoň podle svých slov, gestem patnáctileté Marie, která v něm našla zalíbení, přeci jen trochu zaskočen. Zavázal se však okamžitě slibem a v jedné z následujících červnových neděl se konaly zasnuby.

Jak tehdejší společenský řád udával, teprve při zasnubách bylo povoleno první intimní sblížení snoubenců, tedy polibek. „*Tu při zasnubách sklonila nastávající má nevěsta hlavinku ke mně a já ovinul ruku svou kol její hrudi a vtiskl první nesmělý polibek na její čisté panenské čelo,*“⁶⁶ vzpomíná Robert Musil. Velký okamžik to nebyl jen pro budoucího ženicha, ale i pro samotnou Marii. Po polibku usedla ke klavíru a zazpívala skladbu ze Smetanovy Hubičky „Jsme svoji“ a Malátovu „Za deset roků“ tak procítěně, že dojala svého nastávajícího k slzám.⁶⁷

Roku 1895, tedy o dva roky později, se tehdy sedmnáctiletá Marie Kočí provdala za třiatřicetiletého chrudimského primáře Roberta Musila.⁶⁸ Patnáctiletý rozdíl novomanželů

⁶⁴ MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*, str. 61.

⁶⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 78.

⁶⁶ MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*, str. 61.

⁶⁷ Tamtéž, str. 61.

⁶⁸ KOUPILOVÁ, Lada. *Písemné pozůstalosti osob*. Sdružený inventář, 1982. Státní okresní archiv v Chrudimi, str. 55 – 57.

je z našeho pohledu veliký, optikou devatenáctého století však nijak neobvyklý. V měšťanském prostředí byl dokonce spíše žádaný. Muž se ženil často až po třicátém roku svého života, kdy už prokazoval schopnost zaopatřit ženu, děti i celou domácnost. Naopak žena se měla vdávat, co nejdříve, ideálně kolem dvacátého roku.⁶⁹

4.1.6 Rodinný život a domácnost manželů Musilových

Manželství Marie a Roberta Musilových zůstalo bezdětné a veřejně se vědělo, že není harmonické. Otázkou však zůstává, zda to bylo nenaplnění v osobním životě, co vedlo Marii Musilovou k hledání seberealizace ve zpěvu. Cesta ke kariéře sopranistky jí zůstala i po sňatku otevřená. V době zasnub své hudební nadání dále prohlubovala v Praze u Františka Picky a Egona Fuchse.⁷⁰ *Teprve tři roky po svatbě však začala veřejně vystupovat.*

Do manželství vstupovala Marie Musilová nepochybně plná ideálů a zřejmě i zamilovaná. Viděli jsme výše, že již zasnuby začaly pro Roberta Musila překvapením, že se v jeho oblíbenkyni „*taková zvěst lásky*“ objevila.⁷¹ Když ho ale pobídla k zasnubám, budoucí snoubenci se vlastně blíže neznali. To však ani nebylo možné, protože slušně vychovaná slečna byla ve společnosti opačného pohlaví vždy pod dohledem gardedámy nebo matky.⁷² Rodící se vztah v tomto případě podpořili rodiče Kočí. Robert Musil zmiňuje, že se jim zalíbil a že právě oni ho zvali na společné výlety. Nad situací nezkušené dívky, stojící před zlomovým okamžikem života při volbě životního partnera, se později zamyslel i on sám, když revidoval svůj život: „*Avšak nyní po dlouhých, přešlých letech, když o tom uvažuji, vidím jasně v mysli své i dojmy dívčiny. Byť tehdy neměla vše ujasněné, přece jen mocný cit její jí pravil, že jsem vyvolený jejího srdce.*“⁷³

⁶⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 75.

⁷⁰ *Bohužel vzpomínky na školení u těchto dvou hudebníků se nedochovala. Je však velmi pravděpodobné, že je Marie Musilová vůbec nese-psala.*

⁷¹ MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*, str. 61.

⁷² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, str. 78.

⁷³ MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*, str. 61.

Z nesignovaného a nedatovaného dopisu v korespondenci Marie Musilové však vyplývá, že po určité době bylo již třeba onen „mocný cit“, znovu probouzet k životu. V dopise je manželství Musilových přirovnáno ke krásou zářící, nikoliv nevadnoucí, kytici a pisatel Marii Musilové připomíná a povzbuzuje jí, aby „*tys se nevzdala a křísila si znova povadlý záhon prvních svojich snů*“.⁷⁴ Neznámý pisatel ji tímto povzbuzuje, aby neztrácela sílu budovat manželství, i když to není vždy jednoduché.

Sen o fungujícím manželství byl však podle deníkového záznamu z března roku 1903 i přes nesnáze naplňován. Až idylicky zde Marie Musilová popisuje svůj volný den v Chrudimi, který strávila se svým mužem. Po dvou náročných večerech, během kterých vystoupila na dvou koncertech, si užívala momentu, kdy byla doma jen se svým chotěm. Po dopoledním odpočinku doprovodila Roberta Musila k pacientovi. Z cesty si udělali odpolední procházku po okolí města, o které si Marie Musilová s úctou poznamenala: „*byla to taková vzácná chvíle úplného porozumění a štěstí*“.⁷⁵

Marii Musilové také záleželo na tom, co si její muž myslí o jejích koncertních výkonech. V letech 1903 a 1904 si ve svém deníku poznamenala u každého koncertu, jestli byl v publiku přítomen. Když v říjnu 1904 na dvou koncertech chyběl, pocítila zklamání a na následujícím listopadovém koncertu v Táboře byla při vstupu do své lóže velmi překvapena, „*když viděla jsem tam sedět Bertu. Měla jsem velkou radost z toho, že přijel. Obávala jsem se již opravdu, že ztrácí zájem pro to moje vystupování anebo, že mi nějakým způsobem chce dát najevo, že si ho nepřeje víc*“.⁷⁶

Možná už šlo o náznaky neshody v manželství, které popisuje Vítězslav Novák ve svých pamětech.⁷⁷ Skladatel Robertovi Musilovi vyčítal, že byl strůjcem nedokončeného výškolení hlasu Marie Musilové a odpůrce její koncertní kariéry.⁷⁸ Byl to však právě

⁷⁴ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

⁷⁵ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. 1. vyd., (1. díl 2. vyd.). Praha: Supraphon, 1970. 433, 1 s. Hudba v zrcadle doby; Sv. 7. str. 118.

⁷⁸ Tamtéž.

Robert Musil, kdo pro svoji ženu přepisoval vypůjčené skladby k nastudování. Nebýt materiálního zázemí, které jí poskytoval, těžko by také mohla vystupovat pouze pro potěšení publika a lásku k hudbě, nikoliv pro honorář.⁷⁹ Manžel Marii Musilové nebránil ani v tom, aby si *zvala hudební svět také k nim domů. Během tzv. hudebních čtvrtků se v domě Musilových scházeli místní kulturní činitelé.*⁸⁰

Důvod, proč manželství zůstalo bezdětné, znám není. V té době byly již známy základní metody antikoncepce, i případy intimní odluky v nefungujícím manželství.⁸¹ V případě manželů Musilových nejsou důkazy, jestli manželství zůstávalo bezdětné záměrně, či byla důvodem neplodnost. Z blahopřání, které Marie Musilová obdržela k pátému výročí svatby od své matky, je však zřejmé, že potomek, pokračovatel rodu a především dědic majetku, byl v rodině zbožným přáním. Jelikož Marie Musilová neměla sourozence, bylo přirozené, že starosti jejích rodičů zněly: „*Pro koho pracujeme a kdo po nás bude užívat ovoce našeho přičinění.*“⁸²

Snad nenaplněná touha po dítěti vedla manžele Musilovi, aby ve svém domě zřídili penzionát. Tak jej alespoň nazval Robert Musil ve dvou dopisech, které psal své ženě z roku 1929. Z dopisů vyplývá, že Musilovi tehdy poskytli ubytování několika studujícím dívkám.⁸³

Četná, ale nekompletní, manželská korespondence naznačuje, že Marie Musilová často pobývala mimo domov. Navštěvovala přátele, rodiče, koncertovala nebo se léčila v lázních. V dochovaných dopisech manžel Marii Musilovou informuje o chodu domácnosti, o tom, co se děje u nich doma, ve městě a byla-li adresátka v cizině, tak i o

⁷⁹ Marie Musilová nepřijímala honorář za vystoupení. Pouze si nechávala platit cestovní náklady. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

⁸⁰ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 27, kart. 30, Pietní vzpomínky na manžele Musilovy.

⁸¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu a modlitbě*, str. 65.

⁸² SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

⁸³ Je těžko zodpověditelné, o jaký druh penzionátu ve skutečnosti mělo jít, protože jediným zdrojem informací je pouze manželská korespondence, ve které Robert Musil popisuje své ženě, co dělají u nich bydlící tři dívky Olga, Hela a Štěpánka. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

událostech z Čech. Robert Musil své dopisy psal úhledně, popisně a věcně. Často připojil vlastní báseň nebo obrázek. Naopak Marie Musilová svému muži psala expresivněji. Dopisy jsou plné emocí, názorů a dojmů z věcí, které prožila, či viděla. Psaní mají nejednotnou úpravu a roztržité písmo. Manželé se oslovují se „*Drahá Máří*“ a „*Drahý Berto*“. Stejným jménem se i na závěr podepisují.⁸⁴

Korespondence manželů Musilových prošla přirozeným vývojem. V psaních adresovaných Robertu Musilovi se staršími daty je cítit dívčí mladistvý elán autorky. Později se komunikace manželů omezila především na informace ohledně provozu domácnosti a koncertů. Změna přišla ve 20. a 30. letech 20. století, kdy Marie Musilová pobývala u svých rodičů v Klánovicích, když byl její otec těžce nemocný. Opisovala svému muži lékařské zprávy. V té době také ona sama pobývá často v lázních nebo cestovala po zahraničí.⁸⁵

K životní roli manželky patřilo však i vedení domácnosti. Zastávání této povinnosti Marii Musilové kariéra pěvkyně podstatně komplikovala, neboť vystupovala daleko od domova, často cestovala a do svých koncertů soustředila mnoho energie, zároveň se však svých povinností nevzdávala. Podle všeho nevynikala pouze ve zpěvu, ale druhou její vášní bylo vaření. To ocenil i Vítězslav Novák, který o ní prohlásil, že jeho nejoblíbenější pěvkyní, protože její kulinářské schopnosti jsou vynikající.⁸⁶

Také vztah k domovu měla Marie Musilová pozitivní a doma pobývala ráda. Po návratu z koncertu v Praze v listopadu 1903 si v deníku poznamenala: „*Byla jsem tak ráda, že jsem již doma. Zdálo se mi, že jsem týden z domu.*“⁸⁷ Ve vedení domácnosti jí pomáhala služebná, jak bylo u majetných měšťanů v té době zvykem. Aby měla o chodu své

⁸⁴ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

⁸⁵ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

⁸⁶ „*Po tomto zdařilém večeru seděli jsme v družné zábavě a nevím již, z jakého popudu tehdy prohlásil mistr Novák, že ze všech zpěvaček, které poznal, nejvíce váží si mne - zatočila se mi hlava - ale brzy jsem ochladla, když dodal nejistě, proto že umím nejen zpívat, ale také vařit.*“

⁸⁷ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

domácnosti přehled i na cestách, podával jí manžel reference ve svých dopisech. V odpovědích mu jako paní domu posílala i úkoly pro svoji služebnou.

Domovem byl manželskému páru Musilových dlouhá léta čtyřpokojevý „primářský“ byt, jenž byl Robertu Musilovi přidělen městskou radou, v těsné blízkosti chrudimské nemocnice. Druhým domovem se pak roku 1910 stala vila na Palackého třídě, kterou si nechali manželé postavit podle vlastních představ.⁸⁸

Pozoruhodně důležité místo si nejen v korespondenci Musilových, ale zřejmě v celé jejich domácnosti získal černý kocour jménem Čik, který žil u Musilů kolem roku 1929. Tohoto roku v měsíci květnu absolvovala Marie Musilová pobyt ve Francii. A právě v dopisech z té doby, roztomile a s vtipem, popisuje Robert Musil své ženě, jak se snaží Čika vychovávat „*v marovouce a dobrém chování*“.⁸⁹ Čikovo vážené místo dokládá i fakt, že mu bylo dovoleno polehávat na jídelním stole a k jídlu dostával paštiku z husích jater.⁹⁰

Přes negativní informace, které pocházejí nejčastěji od Vítězslava Nováka, nelze tedy manželství Marie a Roberta Musilových považovat za zcela disharmonické. Robert Musil měl podle všeho hluboké pochopení pro hudební aktivity své ženy, i když ji, vzhledem ke své vlastní profesi, nemohl doprovázet na koncertech a sdílet naplno její kariéru. Poskytl jí však materiální zázemí a dostatečný osobní prostor k plnění hudebních snů. Přestože mohla Marie Musilová v hudbě, přátelích a cestování hledat i útěchu nenaplněného mateřství, z jejích záznamů vyplývá, že se do svého domova ráda vracela a nikdy nerezignovala ani na svou roli paní domu. Korespondence Musilových z pozdějších let svědčí o vztahu vzájemné úcty, náklonnosti, podpory a pochopení.

⁸⁸ Dvoupodlažní secesní vila stojí dodnes v Palackého ulici. V přízemí bylo zázemí domů v podobě vstupní haly, kuchyně, jídelny. V prvním patře byly čtyři pokoje a ložie. Zajímavostí je, že z vestibulu u hlavního vchodu se vcházelo do čekárny u ordinace, kterou si nechal Robert Musil zřídit pro svojí soukromou lékařskou praxi. In. ⁸⁸ SOkA Chrudim, fond Rodinný archiv Musilů, inv. č. 28, kart. 30, Majetkoprávní záležitosti domů v Blansku, Poděbradech a Chrudimi 1886-1941

⁸⁹ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence.

⁹⁰ Tamtéž.

5 Veřejný život Marie Musilové

5.1 Koncertní pěvkyně Marie Musilová

Počátek koncertní kariéry Marie Musilové se datuje do roku 1898, kdy poprvé veřejně vystoupila. Vrcholné období její kariéry se odehrálo v prvním desetiletí dvacátého století, když byla přední interpretkou tvorby hudebního skladatele Vítězslava Nováka.⁹¹

Její koncertní vystoupení se nejprve odehrávala na regionální úrovni, později zpívala ve větších českých a moravských městech. Obzvláště v Brně dosáhla velkého úspěchu.⁹² Stala se jednak přední interpretkou díla Vítězslava Nováka, jednak byla jednou z prvních českých pěvkyní, které konaly celovečerní písňové koncerty.⁹³

Hudební projev Marie Musilové stál na líbivém sametovém zpěvu. Jeho základ tvořil vyrovnaný hutný hlas temně sytého zabarvení. Marie Musilová zvládala zazpívat hudební škálu od sopránové polohy až k mezzosopránu. Její úspěch netvořil pouze vyškolený hlas. Své publikum si získala především svým zaníceným přednesem, který vycházel ze zpěvaččiny schopnosti pochopit motiv písně do nejmenších detailů. Přenes niterných pocitů a nálady skladby byl jedním z cílů koncertního přednesu Musilové.

Další snahu Marie Musilové představovala hudební osvěta posluchačů. Po vyškolení svého amatérského zpěvu v muzikálně vyrovnaný projev, si zanícená zpěvačka uložila další úkol. Svými vystoupeními se snažila publikum provést hudebním vývojem od starších dob až po tehdejší moderní tvorbu. K tomu účelu sestavovala program svých písňových koncertů s obdivuhodnou pečlivostí.⁹⁴

⁹¹ ČERNUŠÁK, Gracian, ed., ŠTĚDRŮŇ, Bohumír, ed. a NOVÁČEK, Zdenko, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. 2, M-Ž. 1. vyd. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965. 1080, [1] s., [48 s. fot. příl.]. s. 136.

⁹² Brněnská filharmonie jmenovala 8. března 192 Marii Musilovou svojí čestnou členkou „pro zásluhy o českou moderní píseň a hudební život brněnský.“ In. SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, in. č 13, kar. 36. Program vlastních koncertů.

⁹³ ČERNUŠÁK, Gracian, ed., ŠTĚDRŮŇ, Bohumír, ed. a NOVÁČEK, Zdenko, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí*, str. 136.

⁹⁴ V úvodu vystoupení posluchač mohl slyšet díla Josefa Haydna nebo Wolfganga Amadea Mozarta, následovaly moderní písně od současných světových autorů, jako byl Franz Schubert a Robert Schumman.

Marie Musilová očekávala podobné nadšení od posluchačů. Dokázala ocenit, jestliže publikum je hudebně vzdělané, vstřícné a připravené se vnořit do uváděného díla. Občas se musela vyrovnat i uzavřeným publikem, či dokonce hudebně nevzdělaným. Setkání s takovým publikem pro ni představovalo zvýšené úsilí při zpěvu a posluchači si vysloužili kritiku v jejím deníku. Té se dočkali i kolegové pokud v nich Marie Musilová neshledala znamenité hudebníky.⁹⁵

Recenzí nebylo ušetřeno ani její hudební nadání. Podrobnější recenze se dočkala v tisku. Některé noviny se věnovaly Marii Musilové jako jedné z účastnic koncertu, některé vyzdvihly její vystoupení a dokonce se objevilo několik článků věnovaných pouze samotné pěvkyni Musilové. Za svou práci neskázela vždy jen obdiv a pochvalu. Přesto většina kritik byla velmi pozitivních a oslavujících barvu hlasu, velký hlasový rozsah a především vcítění do daného díla a přenos nálady mezi publikum.⁹⁶

Vedle muzikálního talentu, osobní houževnatosti, ctizádosti a vášni k hudbě, mělo na cestě k zpěvaččinu úspěchu velký podíl setkání s Vítězslavem Novákem. Tento moment znamenal zlom v kariéře Marie Musilové, v roli oficiální interpretky Novákovy písňové tvorby zažívala vrchol své kariéry. Během dvanáctileté spolupráce vystupovala na všech významných hudebních podnikcích, kde byla uváděna Novákova díla.⁹⁷

5.2 Vítězslav Novák

Budoucí slavný hudební skladatel se narodil 5. prosince 1870 v jihočeské Kamenici nad Lipou jako Viktor Augustin Rudolf Novák.⁹⁸ Vyrůstal v rodině měšťského lékaře Jakuba

V další části koncertu zazněla česká tvorba zastoupena skladbami Bedřicha Smetany, Karla Bendla, Zdeňka Fibicha a Antonína Dvořáka. S obecnstvem se Marie Musilová loučila skrze tvorbu Josefa Bohuslava Foerster a Vítězslava Nováka. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 13, kart. 36, Programy vlastních koncertů.

⁹⁵ Například v dubnu 1903 si po vystoupení v Hradci Králové posteskla, že úroveň místního publika se kazí a důvod viděla v přístupu místních hudebníků. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

⁹⁶ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 17, kart. 39, Kritiky z novin a časopisů.

⁹⁷ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka.

⁹⁸ Umělecké jméno, pod kterým je znám dnes, si zvolil sám od 20 let později.

Nováka a jeho ženy Marie Novákové, rozené Pollenské. Odměřený vztah rodičů ve spojení s opakovanými nemocemi malého Vítězslava Nováka měl nepochybně vliv na formování umělcovi osobnosti v zakřiknutého samotáře.⁹⁹

Po obecné škole Vítězslav Novák navštěvoval gymnázium v Jindřichově Hradci, přestože mu studium zkomplikovala smrt otce v prvním ročníku studia a on musel pomáhat matce uživit rodinu. Během studia se začíná zajímat o hudbu. Zásahu na tom měl místní učitel hudby Vilém Pojman, u kterého se Vítězslav Novák učil hře na klavír. Po úspěšném složení maturitní zkoušky se rozhodl pokračovat ve studiu hudby na pražské konzervatoři, kde se mu dostalo vzdělání od Karla Knittla, Karla Steckera a Antonína Dvořáka. Studentův experimentální přístup ke komponování se zdál většině pedagogů příliš uvolněný, přesto podpory se mu dostalo od Antonína Dvořáka, který „*při studiu Novákových kompozic pochopil jasně, že jeho rebelantské opozičnictví není prázdným gestem, ale projevem nového umění, umění nové generace.*“¹⁰⁰ Během studia pražské konzervatoře na přání matky začal studovat práva, které znechucen opustil a raději přestoupil na filozofickou fakultu. Ani zde se studiu příliš nevěnoval, snad jen přednášky o estetice a dějinách hudby navštěvoval pravidelně. Přesto vše oboje své studia úspěšně ukončil.¹⁰¹

Léta po absolutoriu představovala přerod bouřlivého Viktora Nováka v mladého skladatele Vítězslava Nováka. Komponoval v duchu romantismu, avšak se nebránil moderním hudebním tendencím, které bedlivě sledoval. Velký vliv na jeho přerod měly prázdninové výlety do Beskyd a jejich okolí, během nichž poznal lidovou kulturu, včetně moravských a slovenských písní. Inspiraci hledal u předních českých i zahraničních umělců,¹⁰² ale

⁹⁹ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák - Život a dílo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. str. 11.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 30.

¹⁰¹ Pražkou konzervatoř zakončil houslovou sonátou roku 1892 a o rok později absolvoval na pražské filozofické fakultě. In. LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák - Život a dílo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. str. 31.

¹⁰² Jeho vzorem byli světoví skladatelé Ferenc Liszt, Robert Schumann, Petr Iljič Čajkovskij, Edvard Grieg, i jeho profesor Antonín Dvořák.

formování jeho vlastního uměleckého stylu završily právě časté pobyty v přírodě a lidové umění. Sbíráni lidových písní si vytvořil rozsáhlý zdroj originálních hudebních motivů.¹⁰³

V prvním desetiletí dvacátého století zažíval Vítězslav Novák první vrchol své kariéry. Z Moravy, kde trávil mnoho času a čerpal inspiraci, se zvěst o jeho talentu donesla i do Prahy. Největšího ohlasy získala dramatická kompozice „Bouře“ čerpající z námětu Svatopluka Čecha. Komponování této kantáty se Vítězslav Novák věnoval dva roky a je syntézou předcházejícího uměleckého vývoje. Po velkém úspěchu následovala stagnace, když Vítězslava Nováka zastihla tvůrčí krize. Aby jí překonal, začal se věnovat opeře a když zanedlouho vypukla, první světová válka napsal, vlasteneckou operu Karlštejn. Dílo bylo uvedeno v roce 1916, ale trvale ho prosadit se nepodařilo. Opeře se věnoval i v poválečném období. Vznikla jeho lyrická velmi úspěšná opera Lucerna. Skladatelův pokus navázat na předchozí úspěchy nebyl zcela neúspěšný, ale měl nádech účelové tvorby, kterou se snažil popřít, že doba bouřlivého a inovátorského skladatele je Novákovou minulostí.¹⁰⁴

Skladatelskou činnost obohatil o pedagogickou, když roku 1909 přijal nabídku Pražské konzervatoře, aby se stal profesorem skladby, později zastával i post rektora. Zájem o jeho zkušenosti projevila i vídeňská Akademie hudby. Nabídku přijmout mu nedovolila jeho zakotvenost v českém prostředí.¹⁰⁵ Byl členem České akademie, vyučoval na pražské konzervatoři a dařilo se u i v osobním životě.¹⁰⁶

Přední místo mezi umělci dvacátého století si Vítězslav Novák právem zaslouží. Jeho lyrické vyjádření je niterné. Od posluchače je vyžadováno soustředění, aby vycítil, co skladatel ze sebe do díla vložil. Svoji životní zkušenost, vznětlivost, nadšení i lásku k životu. Dodnes je obdivován jeho dar přenést poetiku literárního díla do hudební podoby.

¹⁰³ Moravsko-slovenským prostředím inspirována je např. klavírní *Sonata eroica* op. 24, sborové *Balady na slova lidové poezie moravské*, klavírní doprovody *Slovenské spevy*.

¹⁰⁴ ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*. Praha, 1983. str. 150.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 148.

¹⁰⁶ Dnes 8. července 1912 se oženil s Marií Práškovou pocházející ze Skutče. Dva roky po svatbě se manželům narodil syn Jaroslav. Marie Nováková stála při svém muži po zbytek života. Skladatel ve své ženě našel uměleckou múzu, i životní oporu.

Jeho pracovní nadšení nepolevilo ani v závěru jeho života. Pracoval ještě v předvečer 18. července 1948, který byl jeho dnem posledním.¹⁰⁷

5.3 Marie Musilová interpretkou děl Vítězslava Nováka

Marie Musilová a Vítězslav Novák se poprvé setkali na podzim 1902 a od té doby vztah mladé umělkyně s osobitým skladatelem prošel dlouhým vývojem. Z profesního vztahu skladatel-interpretka vzešlo přátelství, které pokračovalo i po ukončení zpěvaččiny kariéry.

V repertoáru Marie Musilové měl čestné místo Novákův cyklus Pohádka srdce a netajila se, že je velkou obdivovatelkou jeho tvorby. A tak ráda souhlasila s nabídkou hudebního nakladatele Mojžíra Urbánka uvést cyklus Slovenských písní.¹⁰⁸ První setkání obou umělců proběhlo 12. listopadu 1902 za účelem nastudování písní, které měla Marie Musilová přednést téhož večera na koncertě Filantropické družiny v Praze. Ač se zpěvačka se na setkání s oblíbeným mistrem velmi těšila, nakonec se dostavilo zklamání.¹⁰⁹ Přesto Marie Musilová dala vše do svého vystoupení a třetího dne od koncertu obdržela od Vítězslava Nováka dopis s žádostí, jestli by nemohla Marie Musilová zazpívat Slovanské písně s Filharmonickou besedou v Brně. Pěvkyně vyhověla, opět předvedla vynikající výkon a tím jak se dokázala vypořádat se složitými pasážemi, získala Novákův obdiv i důvěru. Tak započala jejich spolupráce, která nakonec trvala dvanáct let.¹¹⁰

Po *Slovenských písních* Marie Musilové bylo svěřeno provedení dvou nových Novákových balad na motivy Jana Nerudy. *Balada horská* a *Balada dětská* se dočkaly slavnostního

¹⁰⁷ ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*, str. 149.

¹⁰⁸ Nabídku dostala skrze svého přítele a ředitele chrudimského kůru Vojtěcha Říhovského, který měl mnoho známých v pražském hudebním světě. In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka. In: SRBA, Antonín (ed.). *Vítězslav Novák: studie a vzpomínky*. V Praze: Osvětový klub, 1932, s. 331-338.

¹⁰⁹ „Nechtěla jsem ani uvěřit, to, že je sám mistr Vítězslav Novák. A přece byl to on - autor *Pohádky srdce*. Ale byl hrozně skoupý na slovo a zlobil se, že pan Urbánek přislíbil jeho doprovod, ač mu o tom, nic neřekl a přes to, že ví, že by na podium nešel ani za nic.“ In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka, str. 331-338.

¹¹⁰ In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka. In: SRBA, Antonín (ed.). *Vítězslav Novák: studie a vzpomínky*. V Praze: Osvětový klub, 1932, str. 331-338.

uvedení v listopadu 1903. Na zkouškách, které předcházely, mistr nedopustil jedinou chybu. Vyžadoval od orchestru, ale i od Marie Musilové vždy perfektní výkon. Neodpustil žádnou chybu v taktu, dikci výrazu, ani v intonaci.¹¹¹

V obdobném duchu společná činnost pokračovala. Marie Musilová interpretovala písňové cykly na slova Antonína Sovy *Údolí nového království* (1904)¹¹² a *Melancholické písně o lásce* (1908). Písňový cyklus *Noční nálady* (1908) Marie Musilová poprvé uvedla při svém večeru písní v pražské Plodinové burze, který pro ni uspořádala Umělecká beseda 8. listopadu 1908.¹¹³

Období studování nových Novákových písní mělo pro Marii Musilovou častých cest do Prahy na intenzivní zkoušky s orchestrem. Přesto se na náročný výlet vždy těšila. Na jejím radostném přístupu měl podíl vztah s Vítězslavem Novákem, který už v té době ztratil ryze profesionální charakter.¹¹⁴

Vrcholný okamžik společného muzikálního úsilí přišel 17. dubna 1910, kdy se konala premiéra velkolepé Novákovy kantáty *Bouře* v brněnském Besedním domě. Uvedení mořské fantazie pro smíšený sbor, sóla, klavír a orchestr vyvolal velký zájem veřejnosti. Posluchači přijížděli nejen z česko-moravského prostředí, ale i z Vídně. Z Prahy byl v den konání koncertu vypraven vlak se speciálním vagónem pro členy České filharmonie,

¹¹¹ In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka, str. 331-338.

¹¹² Písňový cyklus na motivy Antonína Sovy *Údolí nového království* Maria Musilová poznala dlouho před uvedením. Když byl Vítězslav Novák roku 1902 na návštěvě u manželů Musilových, ukázal již hotový prolog cyklu. S Musilovou ho v tajnosti přezpívali a na další dva roky o nich Musilová neslyšela. „Až v roce 1904 došlo k jejich provedení na písňovém večeru na Vinohradech, kde poprvé mne doprovázel mistrův žák Václav Štěpán, tehdy septimán“, vzpomíná Musilová In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka, str. 331-338.

¹¹³ Na klavír jí doprovodil přítel z mládí a chrudimský rodák Roman Veselý. In. SOkA Chrudim, fond Rodinný archiv Musilů, inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové

¹¹⁴ V pracovní verzi *Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka* Marie Musilová vzpomíná na dobu pražských zkoušek těmito slovy: „Co jsem se natěšila, co mi zas mistr nového poví ze své duševní dílny anebo jaký krásný malebný kout své milované Prahy mi zase ukáže. Končily tak naše zkoušky, když nebylo k nám nebe příliš nemilosrdné. Ale často bohužel přšelo, tak často, že když jednoho deštivého odpoledne jsem otevřela dveře mistrova pokoje, pravil mistr uzřev mne: Od rána si myslím, tak krásně prší, to by měla přijet paní Musilová“ In. SOkA Chrudim, fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

novinové referenty, Novákovy přátele, ctitele i kritiky.¹¹⁵ Marie Musilová atmosféru koncertu popisuje jako kdyby „*jakési neviditelné fluidum fascinovalo nás účinkující stejně jako posluchače.*“¹¹⁶ Po zaznění posledního tónu kantáty se strhl neutuchající potlesk, který jasně dokazoval, že vzniklo převratné dílo.¹¹⁷

Když v lednu 1911 oslavoval Vítězslav Novák své 40. narozeniny, oslavoval s ním celá hudební společnost. Marie Musilová vystoupila na obou jubilejních koncertech, které oslavenci připravila Umělecká beseda. Skladatel nadále pokračoval v tvorbě a tak Marie Musilová uvedla v říjnu 1912 premiéru Novákova nového díla *Erotikon*. Posledním Novákovým dílem, který Marie Musilová uvedla, byl cyklus *Svatební košile*, nejprve v prosinci 1913 v Praze a poté 6. dubna 1914 v Brně.¹¹⁸

„*A pak přišla válka a s ní utichly múzy. Také v mém zpívání nastala pauza.*“¹¹⁹ vysvětluje Marie Musilová konec nejen spolupráce s Vítězslavem Novákem, ale i své pěvecké kariéry. Z jejich počátečního profesního vztahu vniklo přátelství, které se během desetileté společné koncertní tvorby upevnilo a trvalo až do zpěvaččiny smrti.

Vítězslav Novák v Marii Musilové našel nejen zanícenou interpretku, která se byla schopna složitá díla uchopit a přenést publiku. Ale také blízkou přítelkyni, která ho dokázala vyslechnout. Že mezi nimi panovalo souznění a pochopení dokládají vzpomínky obou umělců a především jejich korespondence trvající bezmála čtyřicet let.¹²⁰

Od podzimu 1903 se v korespondenci vedle zmínek o výměně balad, koncertních nabídkách a o Novákových zážitcích z výletů, objevují náznaky sblížení mezi pisateli.

¹¹⁵ Marie se k cestujícím připojila v Pardubicích společně s Karlem Pippichem, Jindřichem Součkem a zástupci chrudimského pěveckého spolku Slavoje a Pěvecké župy Fibichovy.

¹¹⁶ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka.

¹¹⁷ Pražská premiéra Bouře se konala v prosinci roku 1912 a to až po uvedení v Chrudimi a Pardubicích. In.

¹¹⁸ In. MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka. In: SRBA, Antonín (ed.). *Vítězslav Novák: studie a vzpomínky*, str. 331-338.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 331-338.

¹²⁰ V archivu Regionálního muzea v Chrudimi jsou uložena část jejich korespondence adresované Marii Musilové. Dopisy, které Marie Musilová napsala jemu se nedochovaly.

Marie Musilová toho času pobývala často v Praze kvůli zkouškám nebo samotnému koncertování a v dopisech jí skladatel prozrazoval přesný svůj časový rozvrh za účelem snadného domluvení schůzky. Dopisy začíná něžnými osloveními jako například „*Moje roznmilá*.“¹²¹

Zpráva z 8. listopadu 1903 „*Prosím snažně, aby to tentokrát s mám „incognito“ nedopadlo jako nedávno. Mohu se u Vás zdržeti jen pár hodin a bylo by škoda každé chvíle v jiné společnosti strávené.*“¹²² ztrácí svůj skandální tón v konfrontaci s deníkovým záznamem Marie Musilové z téhož dne. Marie Musilová si zaznamenala, že 8. listopadu 1903 po koncertě se jí Vítězslav Novák svěřil, že propadl šarmu dámy s černými očmi a své přítelkyně se ptal na radu, jak má dále postupovat.¹²³

Jejich vztah se s časem nadále prohluboval a při přípravách premiéry mořské kantáty *Bouře* nezadaný, ale po partnerce toužící Vítězslav Novák zahořel hlubokou nákloností ke své přítelkyni. Tím se netají ani ve svých vzpomínkách: „*Toto snivé rozpoložení ustoupilo na podzim vzrůstající sympatii k paní Musilové. Tato lnula stejně vytrvale k mým písňím, jako k jejich skladateli, kdežto temperatura mých citů kolísala jak barometr. Byl jsem již tak založen, že nedosažitelné nejvíce mě vábilo a vzněcovalo moji fantasmii. Tehdy však při studiu „Bouře“ zatoužil jsem po manželství s touto bytostí, přinášející mi tolik oddané lásky a porozumění mému dílu.*“¹²⁴ Jestli Novákův cit byl opětovaný, se zřejmě nikdy nedozvíme. Marie Musilová svého chotě neopustila a nikde ve svých vzpomínkách se nezmínila o jiné, než přátelské náklonosti k Novákovi.

¹²¹ Regionální muzeum v Chrudimi. Korespondence Vítězslava Nováka Marii Musilové. R 13, C178.

¹²² Tamtéž.

¹²³ „... Řekl mi, že včera v Rudolfinu setkal se zas s těmi černýma očima a že Ona mu dala na srozuměnou, že sblížení by bylo možným - ještě včera řekl, mi, že již na ni zcela zapomněl, že přemohl již tenčit v sobě s nadlidským přemáháním a tu najednou to začíná znova - ptal se mně, co má dělat. Dopustí-li přiblížení, že ví, že jest ztracen, že nebude moci nazpět a o ní neví, má-li jej trochu ráda, má-li vůbec někoho ráda.“

¹²⁴ NOVÁK, Vítězslav. *Vítězslav Novák o sobě a o jiných*, str. 178.

Jiné světlo by na vztah mohly vnést nedochované odpovědi Marie Musilové na Novákovy dopisy, některé byly velmi obsáhlé.¹²⁵ Vítězslav Novák se těchto dopisů zbavil, neboť je považoval za kompromitující a totéž vyžadoval od Marie Musilové.¹²⁶

V červenci 1912 se Vítězslav Novák ve věku čtyřiceti čtyř let oženil s Marií, rozenou Práškovou ze Skutče. Obě ženy navázaly přátelský vztah, který dokládá jejich vzájemná korespondence.

Téměř čtyřicet let trvající vztah Marie Musilové a Vítězslava Nováka si prošel různými etapami. Počáteční zklamání Marie Musilové se proměnilo ve fungující uměleckou spolupráci¹²⁷. Čas strávený při přípravách vystoupení sblížil dvojici natolik, že se pohybovala na hraně milostného vzplanutí. Přátelství přetrvalo a ukončilo jej až zpěvaččino úmrtí. V té době nebylo pochyb, že skladatel našel v Marii Musilové interpretku, přítelkyni a také oporu při tvorbě.

5.4 Každodennost koncertní pěvkyně

Když si Marie Musilová zapisovala své zážitky z koncertního vystupování, zaznamenala několik momentů, ze kterých si můžeme vytvořit představu, jaké praktické záležitosti bylo třeba řešit mimo koncertní sál.

Hudba se pro Marii Musilovou stala opravdovou vášní nespočívající pouze v přípravách na koncerty a samotném vystoupení. Dokladem, že přistupovala vážně ke své profesi je zachovaná „*smlouva mezi paní Marií Musilovou a koncertním ředitelstvím Mojmíra*

¹²⁵ V korespondenci Novák zmiňuje, že odpovídá na dopis, který měl rozsah jedenácti listů. In. Regionální muzeum v Chrudimi. Korespondence Vítězslava Nováka Marii Musilové. R 13, C178.

¹²⁶ Regionální muzeum v Chrudimi. Korespondence Vítězslava Nováka Marii Musilové. R 13, C178.

¹²⁷ Ač své díla se snažil před dokončením držet v tajnosti, Marie Musilová měla tu čest seznámit se díly již u zrodu. Například její první seznámení s cyklem Údolí nového království proběhlo následovně: „*Po svačině přinesl mi ukázat prolog k tomu cyklu písní. Začíná slovy ‚Po horách bolesti šlo srdce.‘ Dál nevím již jest to velmi diskrétní a velmi jemné.*“ In. SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis.

*Urbánka*¹²⁸, která Mojžíru Urbánkovi udělovala právo zastupovat Marii Musilovou v záležitostech koncertního vystupování. Jaký prospěch z této smlouvy měl samotný Mojžír Urbánek, není jasné. Ve smlouvě je pasáž o desetiprocentním podílu z čistého výdělku z každého vystoupení, ale Marie Musilová hrdě odmítala přijímat honoráře.¹²⁹

Marie Musilová vystupovala zadarmo. Nárok na honorář nikdy nevyžadovala, její společenské postavení jí dovoľovalo věnovat se hudbě pouze z čisté lásky. Ale vždy si vyjednávala proplacení cestovného a dokázala se ho dožadovat, jak dokazuje nepříjemná zkušenost s organizátory koncertního večera v Čáslavi.¹³⁰ Marie Musilová si nechávala od pořadatelů proplácet lístek na vlak pro sebe i svůj doprovod, náklady na stravování, kočího i nosiče zavazadel, bylo-li ho potřeba.¹³¹

Pokud Marie Musilová nevystupovala ve vzdálenosti přijatelné pro návrat do Chrudimi, strávila noc v místě vystupování. Často v den vystoupení byla naplánovaná poslední zkouška představení, pokud se konala v brzkých hodinách, Marie Musilová přijela do města již den předem. Nocleh si zajišťovala v hotelích, výjimečně přespala u rodinných známých.¹³²

Na náročných koncertních cestách po vlasti Marii Musilovou mnohdy doprovázela matka nebo se obešla bez doprovodu. Cestovala vlakem, jestli to žádala situace, najmula si drožku k cestě na hotel, jinak chodívala pěšky. Její muž Robert Musil dojížděl pouze na vystoupení, po nich se opět vracel do Chrudimi z důvodu pracovních povinností. Někdy se

¹²⁸ . SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 28, kart. 30, Osobní a majetkové doklady příbuzných.

¹²⁹ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis.

¹³⁰ Po návratu z koncertu zaslala pořadatelům účet na 20 zlatých. Odpověděli jí, že tolik cesta z Chrudimi do Čáslavi a zpět nestojí a zaslali jí pouze 9 zlatých. Musilová se odbít nedala a vypsala jim podrobné vyúčtování na konečných 25 zlatých. Žádané peníze obdržela až po třech týdnech. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis.

¹³¹ . SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis.

¹³² Tamtéž.

Musilová zdržela na slavnosti konané po koncertu a vracela se domů v pozdních hodinách. Jejích choť nebo otec ji v takových případech přijeli vyzvednout na pardubické vlakové nádraží.¹³³

Profese pěvkyně kladla nejen materiální nároky, ale bylo třeba například pečovat o zevnějšek, protože první dojem rozhodne. Pokud umělec kladně zapůsobí už svojí vizáží, zajistí si vřelejší přijetí a snazší cestu k posluchačům. Zájem o zevnějšek byl součástí koncertních příprav, navíc u Marie Musilové vyplýval i z přirozené ženskosti. Veřejně vystupující umělkyně si uvědomovala, jak důležité je dobře vypadat pokud chtěla získat pozornost publika. Při běžných příležitostech chodívala upravená¹³⁴ podle tehdejších zvyklostí k odpovídající příležitosti.¹³⁵ Extravagance se dopouštěla pouze na jevišti při divadelních představeních, pro něž si neváhala obléknout různé kostýmy.¹³⁶

Ze vzpomínek vyplývá, že cítit se krásná, pro ni bylo stejně důležité, jako pro dnešní ženu. Velkou vážnost přikládala svému zevnějšku především před koncertem. V deníkových zápiscích má téměř u každého koncertu zmíněno, jak byla oblečena. Zřejmě měla sladě šaty s doplňky v celky, které pro své účely pojmenovávala barvami. Například roku 1903 na koncerty nosila toaletu bílou, žlutou a modrou. Její náročnost v odívání dokládá i fakt, že šaty si nechávala šít v Praze. Využívala služeb pražského krejčího Tožovského mající salon v ulici Palackého.¹³⁷

I v tehdejší době byly kontakty důležitým prvkem kariéry. Ne jinak tomu bylo v případě Marie Musilové. Vždyť právě její přátelství s Vojtěchem Říhovským, který znal pražský kulturní svět, Marii Musilové přineslo do života Vítězslava Nováka. Ze vzpomínek

¹³³ Nastala situace, kdy vinou špatné domluvy, zůstala Marie Musilová celou noc na nádraží.

¹³⁴ Základ tvořila rozšiřující se sukně, halenka nebo halenková košile. Na zachovaných fotografiích je zachycena s malým kloboukem a závojem přes obličej, který byl určen pro pochůzky. K odpoledním procházkám určený kostým tmavé barvy doplněný boa z kožešiny, oblékla Musilová k rodinnému portrétu. Některé pokrývky hlavy, bez kterých by tehdejší žena dobrého postavení neopustila dům, měly podobu nepřehlédnutelných klobouků nebo i obyčejného slamáku.

¹³⁵ Uchalová, Eva. *Česká móda 1870-1918: od valčíku po tango*. 1. vyd. v Olympii. Praha: Olympia, 1997. 126 s. ISBN 80-7033-463-0. str 23

¹³⁶ SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 14, kart. 37. Fotografie.

¹³⁷ SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

vyplývá, že se znala s řadou jeho studentů.¹³⁸ Často večerivala po koncertních vystoupeních ve společnosti klavírního mistra Karla Hoffmeistra, skladatele Oskar Nedbala a kritikem Emanuele Chválou.¹³⁹ Korespondenční styk udržovala s mnohými uznávanými umělci,¹⁴⁰ nejvíce však se zmiňovaným Vítězslavem Novákem a klavírní virtuoskou Ellou Správkovou.¹⁴¹

5.5 Vztah nejbližšího okolí ke kariéře Marie Musilové

Být umělkyní a zároveň dcerou a manželkou na přelomu devatenáctého a dvacátého století představovalo zvýšené nároky na Marii Musilovou a zajisté situace byla složitá i pro její rodinu, ta byla také nucena zaujmout stanovisko.

Jak tuto skutečnost přijali rodiče umělkyně, není známo. Nikde se nezachovalo jejich vyjádření k pěvecké kariéře jejich dcery. Zajímavé je, že ani v korespondenci probíhající mezi manžely Kočími a jejich dcerou není zmínky o uměleckých aktivitách dcery, přestože zachovalé dopisy jsou poměrně dlouhé. Ze vzpomínek víme pouze, že matka svojí dceru často na koncertních cestách doprovázela.¹⁴²

Jak se k tomuto postavil Robert Musil, je složitější zodpovědět. Jeho chování nasvědčuje, že svojí ženu podporoval. Na koncerty se snažil dostavit, a pokud to situace dovolila, zdržel se i na večírku, který po vystoupeních následoval.¹⁴³

¹³⁸ Např. budoucí dirigent brněnské Besedy Rudolf Reissig, budoucí dirigent Eduard Náprvaník In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

¹³⁹ V denících se o těchto mužích pouze zmíní, nevěnuje jim přílišnou pozornost.

¹⁴⁰ Např. s operním pěvcem Vladimírem Tomšem, malířkou Zdenkou Burghauserovou a skladatelem Leošem Janáčkem.

¹⁴¹ Klavírní virtuoska Gabriela Správková (1873 - 1952) získala hudební vzdělání v Chrudimi, poté v Praze. Koncertovala po celé Evropě a po první světové válce se usadila v Londýně. Se svojí přítelkyní z mládí udržovala kontakt až do své smrti. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

¹⁴² SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Vlastní životopis Marie Musilové.

¹⁴³ Tamtéž.

Jiný názor na postoj Roberta Musila ke zpěvaččiným ambicím vyslovil Vítězslav Novák. Ten dával zpěvaččinu choti za vinu, že se jí nedostalo dalšího pěveckého vzdělání.¹⁴⁴ Do jaké míry byla jeho domněnka pravdivá je těžko soudit. Je možné, že Vítězslav Novák pouze choval k Robertu Musilovi antipatie, protože k Marii Musilové choval hluboký cit. Nastínil tím ovšem zřejmě charakter manželství, ve kterém Robert Musil byl především lékařem, jak ukazuje jeho pracovní nasazení po příchodu do Chrudimi.

Když Robert Musil nastoupil v Chrudimi, byla místní nemocnice v ubohém stavu. Její vybavení, technické zázemí, ani nedostatečně vyškolený personál neodpovídaly dobovým požadavkům. Mladý primář proto začal s postupným modernizováním. Snaha vytvořit v Chrudimi moderní všeobecnou nemocnici, ho pak neopustila po zbytek primariátu. Důležitou inovací bylo zejména vytvoření operačního sálu. Robert Musil vybral nejvhodnější místnost, nechal vybouráním zvětšit okno, natřít zdi bílým emailem a pořídil kovové vybavení místnosti.¹⁴⁵ Dobrá pověst chrudimské nemocnice na sebe nenechala dlouho čekat, šířila se rychle a pacientů přibývalo. Městská rada se proto usnesla, že městský lékař bude sekundářem v nemocnici a zároveň vytvořila samostatný post druhého městského lékaře, který doposud zastával právě primář.¹⁴⁶

Mladý lékař plný energie však zastával i mnoho funkcí mimo nemocnici. Působil jako soudní znalec krajského soudu, železniční lékař na trati Chrast – Rosice u Chrasti a lékař několika nemocenských pokladen.¹⁴⁷ Ze své rozsáhlé praxe čerpal i při výuce zdravotní péče na vyšší hospodářské, vyšší hospodyňské a odborné hospodářské škole.¹⁴⁸

Cesta zlepšování lékařské služby pro chrudimské obyvatele ho dovedla až k vytvoření plánu na zbudování nové nemocnice. K tomuto účelu město vedlo od roku 1898 zvláštní rezervní fond. Ve spolupráci s architektem Prokopem Fričem pak vznikl koncept

¹⁴⁴ „*Měla od přírody krásně posazený hlas, jenž by byl jen potřeboval úplného vyškolení. Tomu však nepřál její manžel, mající veliké zalíbení v chirurgii, ale pražádné v jejím zpívání.*“ In. NOVÁK, Vítězslav. *Vítězslav Novák o sobě a o jiných*. Vydání první. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946. str. 118.

¹⁴⁵ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim*, str. 169-170.

¹⁴⁶ SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 11, kart. 27, Vlastní životopis.

¹⁴⁷ Nemocenské pokladny vznikaly na základě o nuceném pojišťování pro případ nemoci z roku 1888.

SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944)*, inv. č. 11, kart. 27, Vlastní životopis.

oddělených nemocničních pavilónů. Šlo o soudobý trend, který už v té době existoval v Jičíně a Klatovech. Mimo dvě hlavní budovy, měla mít budoucí nemocnice pavilon operační a infekční, budovu administrativní, hospodářskou a márnici.¹⁴⁹ První světová válka plánování přerušila a během hospodářské krize třicátých let byl projekt odložen. Změna nastala až po smrti Roberta Musila. Roku 1942 byla kdy pro účely nemocnice přestavěna budova státní výzkumné zemědělské stanice,¹⁵⁰ mezi místními obyvateli známá pod označením „Na Kopečku“.

Primariát ukončil Robert Musil na vlastní žádost roku 1925. Byl mu však vyplácen odpočinkový plat. Navíc si stále vedl soukromou lékařskou praxi. Tu ukončil až roku 1939. Zemřel 24. července 1941.

Takové pracovní nasazení nedovolovalo dostatečně se věnovat své ženě. Avšak vytvořil Marii Musilové materiální zázemí, které jí dovolovalo vystupovat pouze pro potěšení publika a lásku k hudbě, nikoliv pro honorář. Marie Musilová našla ve svém choti také oporu a spolehlivého partnera. Ten jí nebránil, aby si jeho velice aktivní žena hudební svět zvala i k nim domů.¹⁵¹

Koncertní vystupování Marie Musilová ukončila s vypuknutím první světové války, kdy po boku svého muže pomáhala ošetřovat raněné.¹⁵² Po válce se již do veřejného života aktivně nevrátila, ale poklidný odpočinek na malém městě si lze těžko představit u ctižádostivé a aktivní ženy jakou byla po celý svůj dosavadní život. Ze zdravotních důvodů už před

¹⁴⁹ SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 30, kart. 30, Přípravy na stavbu nové nemocnice 1907-1911.

¹⁵⁰ KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim*, str. 105.

SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 27, kart. 30, Pietní vzpomínky na manžele Musilovy.

¹⁵² SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 6, kart. 31, Nástin vlastního životopisu.

válkou začala dlouhodoběji pobývat v lázeňských zařízeních¹⁵³ a po padesátých druhých narozeninách k těmto pobytům přidala výlet do Francie.¹⁵⁴

Marie Musilová prožila šedesát let dlouhý život zasvěcený především hudbě. Po smrti, která si pro ni přišla 12. května 1939, byla uložena v rodinné hrobce rodiny Musilové na hřbitově U Kříže v Chrudimi.

¹⁵³ Dochovaná korespondence vyplývá, že často pobývala v Poděbradech a na dnešním Slovensku v Sliači a Pradědu. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence 1895 – 1939.

¹⁵⁴ Ve Francii pobyla několik týdnů v provensálských městech Cannes a Saint-Raphaël. In. SOkA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944), inv. č. 8, kart. 32, Rodinná korespondence 1895 – 1939.

6 Srovnání s Emou Destinnovou

Ema Destinnová se narodila 26. února 1878 v Praze Emanuelovi Kittlovi a bývalé operní pěvkyni Jindřišce Šrůtové. Její otec se rád trávil čas ve společnosti umělců a tak do jejich bytu často přicházeli přední představitelé českého kulturního světa, jako například Jan Neruda nebo skladatel Antonín Dvořák. Ema Destinnová vyrostla v prostředí vyplněném „láskou k hudbě a zpěvu, Smetanovi a Dvořákovi, k literatuře a výtvarnému umění, k Praze a domovu, k českým národním snahám.“¹⁵⁵

S hudební výchovou začala v mladším věku již v pěti letech. Nejprve se učila hře na housle a později na klavír. Na rozdíl od Marie Musilové, objev jejího pěveckého nadání, nebyla náhoda a na dráhu pěvkyně byla cílevědomě připravována otcem. V letech 1892 až 1897 Ema Destinnová školila svůj soprán u soukromých učitelů manželů Loewových. Herecké vzdělání zlepšovala v dramatické škole Národního divadla. Během již během studií se projevila temperamentní povaha a tvrdohlavost. Přesto studium zdárně dokončila.¹⁵⁶

Roku 1897, kdy sedmnáctiletá Marie Musilová provdala, Ema Destinová po neúspěšném pokusu získat angažmá v pražském Národním divadle do Drážďan. Neuspěla ani u Drážďanské opery, ani v berlínského Theater des Westens. Zlom počátečních nezdarů přišel 19. července 1898, kdy Ema Destinnová vystoupila v berlínské Krollově opeře.¹⁵⁷ Od té doby přibývaly pracovní nabídky a kariéra operní pěvkyně byla započata ve stejný čas jako koncertní vystupování Marie Musilové.

V následujících letech primadona berlínské opery Ema Destinnová hostovala ve Vídni, Londýně, Paříži i Praze a jiných evropských městech. Nastudovala mnoho rolí, mezi její nejoblíbenější patřila *Senta* z Wagnerovy opery *Bludný Holanďan*, *Madame Butterfly* ze stejnojmenného díla Giacoma Pucciniho a *Milada* z opery *Dalibor* od Bedřicha Smetany.

¹⁵⁵ PLEVKA, Bohumil. *Život a umění Emy Destinnové*. 1. vyd. Praha: AZ servis, 1994, 220 s. ISBN 80-901-5543-X. str. 12

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 15.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 20.

Naopak Salome ze stejnojmenné hry Richarda Straussera činila svými „soky ze sopránových výšek do altové polohy problémy.“¹⁵⁸

Roku 1908 Ema Destiniová obdržela nabídku ztvárnit *Miladu* v newyorské Metropolitaní opeře, kterou přijala a o rok později přikývla i na nabídku stálého angažmá. V následujících letech život Emy Destiniové získal pravidelný rytmus. Zimní a jarní období trávila v Americe. V dubnu či květnu vystupovala v Londýně a letní dovolenou trávila v Čechách, se kterými se loučila v průběhu září pohostinskými koncerty.¹⁵⁹

První světová válka změnila svět a dotknul se obou umělkyně. Marie Musilová ukončila svojí koncertní kariéru a po boku svého muže pomáhala s ošetřováním raněných. Ema Destiniová naopak využila svých pracovních cest k odbojové činnosti. Pro odbojovou skupinu Mafii předávala zprávy. Rakouská tajná policie Emu Destiniovou začala podezřívat, a když roku 1916 zavítala opět do svého rodného kraje, obdržela zákaz vycestování. Vlastenecké činnosti se nevzdala a tak alespoň vystupovala s výhradně s tvorbou českých autorů.¹⁶⁰

Po válce se Ema Destiniová vrátila ke koncertnímu vystupování, ale už nedosáhla takových úspěchů vedle mladé generace. Marie Musilová se ke koncertování nevrátila, ale byla velmi aktivní v chrudimském spolkovém životě.¹⁶¹

Ema Destiniová byla velmi talentovaná umělkyně s nespoutaným duchem. Dokázala se nadchnout pro danou věc, i člověka. Jejím životem prošlo mnoho mužů, avšak provdala se ve vyšším věku za letce Josefa Halsbacha.¹⁶² Vedle takové bohémské pěvkyně působí Marie Musilová, jejíž regionální úspěch stál spíše na poctivém drilu, usedlým dojmem. Je potřeba zdůraznit, že Marie Musilová na rozdíl od Emy Destiniové žila na venkově.

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 47.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 63.

¹⁶⁰ POSPÍŠIL, Miloslav. *Ema Destiniová: Velké srdce*. Praha: Supraphon, 1980. str. 171

¹⁶¹ Zastávala funkci předsedkyně spolku Paní a dívek, spolupracovala s hudebním spolkem Slavoj.

¹⁶² PLEVKA, Bohumil. *Život a umění Emy Destiniové*, str. 12.

7 Závěr

V závěru práce bych ráda zhodnotila, zda se mi podařilo dosáhnout výše stanovených cílů. Skrze nastudování problematiky ženské otázky jsem se pokusila uchopit životní osudy Marie Musilové. Ženy, která se rozhodla věnovat uměleckému oboru v době, jež příliš nepřála emancipovaným ženám.

Zpracování samotného životopisu Marie Musilové bylo obtížné. Deníkové záznamy poskytují ucelenější přehled o koncertování pouze na počátku kariery. Časem v Marie Musilová v zapisování polevila. Její dětství Marie zpracovala jako cestu k hudbě. O svém osobním životě, trápení i radostech se mnoho nezmiňovala. Spíše se snažila postihnout svojí hudební cestu. Z tohoto přístupu je cítit, že zpěv a hudba hrály v jejím životě mnohem důležitější roli.

Korespondence s jejím mužem a krátké zmínky o jejich společně stráveném čase nám dávají nahlédnout do jejich manželství. Nikoliv dostatečně, abychom jej poznali natolik, abychom mohli mít ucelenou představu, zda šlo o manželství šťastné. To že zůstalo bezdětné a že si oba partneři zvolili pracovní náplň svých životů, může navést na myšlenku nefungujícího manželství. Tu ale nepodporuje manželská korespondence, ani úcta s jakou píše o své ženě Robert Musil ve svých pamětech. Vztah prošel dlouhým vývojem, na jehož konci byli sobě rovní partneři a přátelé.

Tento vztah umožnil Marii Musilové skloubit život veřejný s rolí manželky a paní domácnosti. V soukromí získala zázemí, které jí poskytlo naplno se věnovat hudbě. Proto bych nesouhlasila s negativním názorem Vítězslava Nováka na Roberta Musila, že škodil pěvecké kariéře své ženy.

Z pramenů i literatury, které jsem měla možnost studovat, se kloním k myšlence, že pro Marii Musilovou byl veřejný život důležitější než rodinný. Hudba jí přinášela radost do života, neměla problém obětovat mnoho času koncertním přípravám a ráda trávila čas mezi umělci.

Při srovnání s Emou Destinnovou se tento pocit ještě umocnil. Ema Destinová byla umělkyní celou svou duší, ovšem měla na počátku své kariéry velkou oporu ve své rodině.

Marie Musilová kariéru pěvkyně započala pouhým zájmem, nadšením. Úspěch získala na základě pečlivých příprav a přísnosti k sobě samé.

Její koncertní vystoupení se nejprve odehrávala na regionální úrovni, později zpívala ve větších českých a moravských městech. Obzvláště v Brně dosáhla velkého úspěchu. Stala se jednak přední interpretkou díla Vítězslava Nováka, jednak byla jednou z prvních českých pěvkyně, které konaly celovečerní písňové koncerty.

Marie Musilová investovala do své záliby ve zpěvu mnoho času a energie. Chtěla žít život veřejný.

8 Seznam použitých pramenů a literatury

8.1 Archivní prameny

SOKA Chrudim, *fond Rodinný archiv Musilů* (1824-1944).

Regionální muzeum v Chrudimi. *Korespondence Vítězslava Nováka Marii*

Musilové. R 13, C 178.

Archiv hl. města Prahy, *Sbírka matrik*.

8.2 Literatura

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 367 s. ISBN 80-7325-060-8.

ČERNUŠÁK, Gracian, ed., ŠTĚDRONĚ, Bohumír, ed. a NOVÁČEK, Zdenko, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. 2, M-Ž. 1. vyd. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965. 1080, [1] s., [48 s. fot. příl.].

Českomoravská-Kolben-Daněk, a. s. Praha: Českomoravská-Kolben-Daněk, [1936].

DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Kulturní Chrudim minulosti a současnosti: sborník studií, vzpomínek a dokumentů 1982-1998*. [Česko: s.n.], 1999, 198 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-238-5100-4.

DOUBRAVOVÁ, Jarmila (ed.). *Česká a slovenská hudba a totalita a hudební Chrudim: sborník referátů z muzikologické konference konané 22. 5. 2009 v Chrudimi*. Chrudim: Město Chrudim, 2009, 94 s. ISBN 978-80-254-6200-3.

HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, 124 p. ISBN 80-710-6380-0.

CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti Českého města*. 1. Pardubice: Okresní muzeum v Chrudimi, 1991.

KOBETIČ, Pavel; PAVLÍK, Tomáš; ŠULC, Ivo. *Chrudim: Vlastivědná encyklopedie*. 1. Praha: NILPO Media s. r. o., 2005. ISBN 80-903481-4-9.

LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák - Život a dílo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena a MAUR, Eduard. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2006. ISBN 8071856479.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 173 p. Gender sondy, 3. ISBN 80-864-2942-3.

MUSIL, Robert. *Z mých životních pamětí*. Chrudim, 1940.

NOVÁK, Vítězslav. *Vítězslav Novák o sobě a o jiných*. Vydání první. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946.

PLEVKA, Bohumil. *Život a umění Emy Destinnové*. 1. vyd. Praha: AZ servis, 1994, 220 s. ISBN 80-901-5543-X.

POSPÍŠIL, Miloslav. *Ema Destinnová: Velké srdce*. Praha: Supraphon, 1980.

SRBA, Antonín (ed.). *Vítězslav Novák: studie a vzpomínky*. V Praze: Osvětový klub, 1932.

ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*. Praha, 1983.

ŠULC, Ivo. *Chrudim: sborník studií, vzpomínek a dokumentů 1982-1998*. Vyd. 1. Editor Jarmila Doubravová. Litomyšl: Paseka, 2010, 49 s., [96] s. obr. příl. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7432-065-1.

UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1870-1918: od valčíku po tango*. 1. vyd. v Olympii. Praha: Olympia, 1997. 126 s. ISBN 80-7033-463-0.

8.3 Internetové zdroje

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?ref=703&id=702>

Úřad vlády ČR, Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice, dostupné online (12. 7. 2015), str. 7. Viz: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti_priority_15-9-2011.pdf.

<http://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/vesely-roman>

6 Obrazkové přílohy

Obrázek 1 - Manželé Musilovi

(SOKA Chrudim, fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944), inv. č. 14, kart. 37. Fotografie.)

Obrázek 2 - Marie Musilová

(SOkA Chrudim, fond Rodinný archiv Musilů (1824-1944), inv. č. 14, kart. 37. Fotografie.)

